

**TLHALOSO YA MOSUPATSELA WA KHOUTU YA MAITSHOLO
A TIRELO SETSHABA**

**KAELO E E MOSOLA YA MATHATA A MAITSHOLO MO LEFELONG LA
TIRO**

E rebotswa ke: Khomišene ya Tirelo ya Setshaba
Private Bag X121
Pretoria
0001

Khomišene ya Tirelo ya Setshaba ya 2002
Kgatiso ya Ntlha, kgopolo ya ntlha

Tiro e e na le tetlokhopi. Ga go karolo epe ya phasalatso e, e e tshwanetseng ya tlhagisiwa gape ka mokgwa mongwe kgotsa ka tsela nngwe – ka mekhenikale kgotsa ileketoroniki kwa ntle ga go bona tetla pele go tswa go khomisene ya Tirelo ya Setshaba. Dikopo le dipatlisiso mabapi le ditshiamelo tsa tlhagisogape di tshwanetse tsa lebišwa kwa khomiseneng ya Tirelo ya Setshaba, Commission House, cnr Hamilton and Ziervogel Streets, Arcadia 0083.

Dipatlisiso dingwe le dingwe mabapi le phasalatso e di tshwanetse tsa lebišwa go:

Directorate: Professional Ethics Promotion
Public Service Commission
Private Bag X121
Pretoria, 0001
Telephone (27-12) 328-7690
Fax (27-12) 325-5382

E tlantswe le go tthamaganngwa ke Creda Communications

MELEMO LE METHEO

DINTLHA TSE DIKGOLO DI LE LESOME TSA TIRELO YA SETSHABA MO AFORIKA BORWA

Molaotheo wa Aforika Borwa (Kgaolo 10) o batla gore Tirelo ya Setshaba e....

- Busiwe ke melemo le metheo ya **temokerasi** ya Molaotheo.
- Tshegetse le go tswelletsa maemo a a kwa godimo a **maitsholo** a porofesenale.
- Tswelletse bokgoni, ikonomi le tiriso ya **metswedi** ka nonofo.
- Lebe **tlhabololo**.
- Tlhagise **ditirelo** ka go sa tseye letlhakore, ka tolamo, ka tekano le ka go sa gobebele;
- Tsibogele ditlhoko tsa batho le go tlhotlheletsa **setshaba go nna le seabe** mo mererong ya pholesi.
- **Rwale** maikarabelo a dikgato tsa yona.
- **Se nne bofitlha** mme e neye setshaba tshedimosetso ka nako, ka nepagalo le gore se e bone bonolo.
- Tswelletse botsamaisi jo bo siameng jwa metswedi ya badiri le ditiro tsa go tswelletsapele borutegi go godisa **bokgoni jwa motho**.
- **Emele** ka bophara batho ba Aforika Borwa ka ditiro tsa go thapiwa le bolaodi jwa badiri go ikaegilwe ka bokgoni, maikaelelo, tolamo le tlhokego ya go siamisa tlhokego ya tekano ya nako e e fetileng.

DITENG

1. MAETAPELE.....	4
2. KAMOGELO.....	5
3. TLHALOSO YA MOSUPATSELA MO KHOUTUNG YA MAITSHOLO A TIRELO YA SETSHABA.....	6
3.1 Tlhagiso.....	6
3.2 Katiso.....	6
3.3 Maikarabelo a Mothapi le Badiri	6
4. DIKAELO TSA DITSHIAMELO TSA KHOUTU.....	7
4.1 Kamano le Mmuso le Botsamaisi.....	7
4.2 Kamano le Setshaba.....	10
4.3 Dikamano magareng ga badiri.....	15
4.4 Go dira ditiro.....	22
4.5 Maitsholo ka sebele le dikgatlhegelo tsa poraebete.....	29
5. KHOUTU YA MAITSHOLO YA TIRELOSETSHABA (MAMETLELO A).....	33

1. KETAPELE

Khomišene ya Tirelosetshaba e laetswe go ya ka Molaotheo wa 1996 go tswelletsa le go tshegetsa maemo a a kwa godimo a maitsholo a boporofešenale mo tirelong yotlhe ya puso. Ka 1997 Khoutu ya Maitsholo ya Tirelosetshaba e ne ya goeletswa mme e ne ya tswelletswa ka dikopano tsa dithutano le batlhankedi ba lekala la bosetshaba le la porofense. Go ne ga tlhokega gape go tlhabolola kaelo ya tiriso ya Khoutu ya Maitsholo go baka gore bokao le go dirisiwa ga yona go tlhalogannngwe botoka.

Mo boemong jwa Khomišene ya Tirelosetshaba ke motlotlo go naya batlhankedi botlhe ba ba thapilweng mo tirelosetshabeng ya Aforika Borwa Tlhaloso e ya Mosupatsela wa Khoutu ya Maitsholo ya Tirelosetshaba. Khoutu ya Maitsholo ke pilara e e botlhokwa mo tlhomong ya puso e e siameng le maitsholo a badiredipuso. E tlhagisa gape le dintlha tse di jaaka tlotlo ya ditshwanelo tsa motho, taolo ya molao, maikarabelo, puso e e seng bofitlha, maitsholo a sebele le dikgatlhegelo tsa poraebete.

Khomišene ya Tirelosetshaba e ikuela go badiredipuso botlhe go tswa go yo mmotlana thata go fitlha go yo mogolo thata go supa fa ba tlhaloganya tiriso ya ditsamaiso, dikaelo le ditaalo tse di leng mo Khoutung ya Maitsholo. Seno ga se kgonege fela mme ke taolelo fa e le gore tlhagiso e e tshwanetseng ya ditirelo e tshwanetse ya fitlhelela setshaba. Go botlhokwa gore batlhankedi ba gane go ya ka molao go amogela dimpho gonne se se ka tsewa e le boraebe.

Re rata go akgola balaodi botlhe le batlhankedi ba ba amegang mo go tswelletseng Khoutu ya Maitsholo ya Tirelosetshaba. Ke le gwetlha go tswelletsa tiro e ntle le gore le se ke la tlogela dikgwetlho tsa go tswelletsa maitsholo a boporofešenale mo tirelosetshabeng.

Khomišene ya Tirelosetshaba e solofela fa tlhaloso e ya mosupatsela e tla nna kaelo e e mosola go tswelletsa botshepegi mo tirong le go tlhotlheletsa gore rotlhe re iteke thata go fitlhelela setso sa go sa amogeleng bonwenwe gotlhelele mo Aforika Borwa.

Kwa bofelong ke rata go gwetlha badiredipuso botlhe go netefatsa gore maitsholo a bona a tsamaisana le melemo ya motheo le metheo e e laolang tsamaiso ya setshaba le gore ba itlwaetse Khoutu ya Maitsholo le Tlhaloso ya Mosupatsela.

Porofesara S.S. Sangweni

Modulasetilo: Khomišene ya Tirelosetshaba

2. KAMOGELO

Tiro ya go dira Tlhaloso e ya Mosupatsela wa Khoutu ya Maitsholo a Tirelosetshaba e ka bo e sa diragala kwa ntle ga boineelo le kemonokeng ya batho le mekgatlho e e tshwanetseng ya umakiwa le go lemogiwa:

- Mafapha a Bosetshaba le a Porobense a a emengnokeng tlhabololo ya Tlhaloso ya Mosupatsela le go nna le ditshwaelo tsa go ya pele tse di botlhokwa tsa ditlhabololo;
- Ofisi ya Mosireletsasetshaba e nnile le ditshwaelo tse di botlhokwa tsa tlhabololo ya lekwalo le.
- Mekgatlho ya bathapi le mekgatlho ya badiri e ntse le seabe mo dikopanong tse dintsi le dithutano mme ya dira ditshikinyo tse di botlhokwa,
- Badiramongo ba Ofisi ya Khomišene ya Tirelosetshaba ba thusitse mo tirong ya dipatlisiso le go tlhama lekwalo la bofelo.
- Kwa bokhutlong re leboga Lefapha la Borithani le Tlhabololo ya Boditshabatshaba ka go rebola matlole a kgatiso ya Tlhaloso eno ya Mosupatsela wa Khoutu ya Maitsholo a Tirelosetshaba.

3. TLHALOSO YA MOSUPATSELA WA KHOUTU YA MAITSHOLO A TIRELOSETSHABA

3.1. TLHAGISO

- 3.1.1. Maikaelelo a mosupatsela o ke go tlhalosa diteng tsa Khoutu ya Maitsholo ka botlalo. Go kwalwa ga Khoutu ya semmuso go ne go tlhoka boripana, nepagalo le mareo a semmuso. Mosupatsela o lebisitswe mo go direng gore Khoutu e tlhalogannngwe thata ke badiredipuso botlhe.
- 3.1.2. Mosupatsela ga o tlhagise metheo e mentshwa mme o latela thulaganyo le dinomere tsa metheo jaaka mo Khoutung go letla tshwantshanyo e e bonolo. Mafapha a tshwanetse a leka go tlaletsa ka dikao tsa ona tse di amanang le tikologo e e itlhaotseng ya ona fa a dirisa mosupatsela o.
- 3.1.3. Go tshwanetse ga gatelelwa gore tlhabololo ya mosupatsela o ke tiro e kgolo e e ka nneng ya tlhoka dipoeletso nako le nako fela jaaka Khoutu ka bo yona.

3.2 KATISO

- 3.2.1. Go re go tswelletswe maemo a a kwa godimo a maitsholo a boporofesenale mo lefelong la tiro badiredipuso ba tshwanetse ba tlhotlheletswa go akanya le go nna le maitsholo. Ka jalo mosupatsela o e tshwanetse ya nna thuso mo tlhabololong le mo go tlhagiseng dikhoso tse di khutshwane tsa badiri botlhe. Mosupatsela o na gape le dikao tse di ntsi tse di supang matswakabele a maitsholo mo tikologong ya tiro tse di ka dirang jaaka motheo wa katiso le dithuto tsa tiragalo.
- 3.2.2. Jaaka molekane wa Khoutu mosupatsela o, o ka thusa mo go tsholeng botshepegi jwa setshaba jwa tshiamo le mo go se tseyeng letlhakore ga tirelosetshaba ka go rebola bonnye jwa ditsholofelo tsa maitsholo a a amogelesegang a tekanyo ya metheo ya maitsholo.

3.3 MAIKARABELO A MOTHAPI LE BADIRI

- 3.3.1 Ke ntlha e e amogelesegileng ya gore batho ba ithuta ka go elatlhoko le maitemogelo. Ka ntlha ya moo maikarabelo a a kgethegileng a bewa mo mothaping, e bong bothati jwa botsamaisi (Ditona le bakhuduthamaga) mo maemong a sepolotiki le mo makaleng otlhe a balaodi ba tirelosetshaba, go baka tikologo e e tshwanetseng e go tlhomiwang mo go yona, melemo le dikao tsa dimotlele tsa badiri botlhe.
- 3.3.2 Karolo 195 (1) (a) ya Molaotheo e batla go “tswelletswe le go tshegetswe ga maemo a a kwa godimo a boporofesenale” ka kakaretso mo tsamaisong ya setshaba. Go ya ka mabaka a tumalelano ya botlhe (Tshwetso 2 ya 1999 ya Kgotla ya Kgokaganyo ya Tumalelano ya Tirelosetshaba) badiri botlhe mo Tirelosetshabeng ba na le maikarabelo go diragatsa Khoutu e e beilweng ya Maitsholo. Ka ntlha ya fa se, se dira motheo o mogolo o thibelo, tshiamiso tota le dikgato tsa kgalo di ikaegileng ka ona, mothapi o tshwanetse a dira tsothle tse di kgonegang go netefatsa gore badiri botlhe ba itse Khoutu ya Maitsholo.

3.3.3 Go bothokwa go gatelela gore maikaelelo a Khoutu ke a a amogelesegang a go tswetsa sekao sa maitsholo. Go sa tlhokomologwe se, modiri o tla rwala molato wa maitsholo a a maswe go ya ka Molao o o umakilweng fa godimo mme a ka kgalwa go ya ka Molaotlhommo wa 1997 wa Melao ya Tirelosetshaba fa a tloa tshiamelo nngwe le nngwe ya Khoutu ya Maitsholo.

4. DIKAELO TSA TSHIAMELO YA KHOUTU

4.1 KAMANO LE KOKOANOTHEOMOLAO LE BOTSAMAISI

4.1.1 Modiri o na le boikanyego mo Repaboliking le go tlotla Molaotheo le go o tshegetsatsa fa a dira ditiro tsa gagwe tsa letsatsi le letsatsi.

Kumako ya “Repaboliki” go ya ka mareo a kakaretso e tshwanetse ya tlhologanngwa e le go umakiwa ga “naga” – e bong Aforika Borwa. Ke tlhokego ya motheo ya gore badiredisetshaba botlhe ba tla nna le botshepegi le boikanyego mo nageng ya bona.

Molaotheo o na le mabaka a a rileng a a amanang le ditshwanelo le dikgatlhegelo tsa baagi botlhe. Tlhomamiso e ya Khoutu mo legatong la ntlha e tlhoka boikanyego ba badiredisetshaba mo tsamaisong ya jaanong ya temokerasi. Sa bobedi bogolo ba molaotheo bo tshwanetse ba amogelwa le go tlotliwa ke botlhe. Sa boraro modiredipuso mongwe le mongwe o tshwanetse a tlhologanya sentle diteng le maikaelelo a Molaotheo jaaka sedirisiwa sa go tswetsa tsamaiso e e leng teng.

Sekao 1: Badiredi setshaba mo makaleng a a farologaneng ba amega thata kgotsa go le go nnye mo go direng ditshikinyo tsa pholesi. Ditshikinyo dingwe le dingwe tsa go nna jalo di tshwanetse tsa sekasekiwa ka kelotlhoko go netefatsa gore di ka se thulane le mowa kgotsa tlhomamiso e e rileng ya molaotheo. Metheo ya molaotheo jaaka go nna le seabe ga setshaba le tlhokego ya bofitlha mo tlhagisong ya tirelo le yona e tshwanetse ya latelwa go ya ka fa go kgonegang ka teng mo tirong ya go tlhoma pholesi.

Sekao 2: Karolo 33 (2) ya Molaotheo e tlhalosa fa mongwe le mongwe yo ditshwanelo tsa gagwe di kgoreleditsweng ka mokgwa o o sa siamang ka dikgato tsa tsamaiso o na le tshwanelo ya go fiwa mabaka a a kwadilweng. Se se raya gore go diragatsa Molaotheo, modiredisetshaba mongwe le mongwe o tshwanetse a netefatsa gore ditshwetso tsa tsamaiso le dikgato di ikaegile ka mabaka a a utlwalang gore mabaka a go nna jalo a tle a fiwe mongwe le mongwe yo a amegang. Ka kakaretso se se raya gore dikgato tsa tsamaiso di tshwanetse tsa kgona go emelelana le teko ya tlhokego ya bofitlha.

4.1.2 Modiri o baya dikgatlhegelo tsa setshaba kwa pele fa a dira ditiro tsa gagwe.

Lebaka le le kaya gore fa go tshwanetse ga tsewa ditshwetso kgotsa katlholo go tshwanetse ga tsewatsia thata dikgatlhegelo tsa setshaba pele. Dikgatlhegelo tsa modiredisetshaba kgotsa dikgatlhegelo tse dingwe ka metlha di tshwanetse tsa tla morago ga dikgatlhegelo tsa setshaba.

Sekao 1: Modirakadiatla yo a dirang kwa bookelong o pateletswa ke konteraka ya gagwe ya tiro go dira go tloga ka 8:00 go fitlha ka 16:30. Go sa lebalwe gore go na le thulaganyo ya go duelwa go dira nako e e feteletseng. Pula ya dikgadima e digile tlanelo e kgolo ya motlakase e e yang kwa bookelong mme thietara ya karo e dirisa maatla a jenereitara. Jenereitara le yona e naya mathata mme modirakadiatla o laelwa go dira tiro ya tshoganyetso ya paakanyo mo jenereitareng ka 16:00. Go solofetswe gore modirakadiatla a fetse tiro ya gagwe ya paakanyo le fa go raya gore o tshwanetse a dira nako e telele go na le diura tsa tiro tsa konteraka ya gagwe.

Sekao 2: Bontsi jwa badiri ba ba dirang kwa ofising ya kgaolo ba supa fa ba eletsa go tsaya malatsi a bona a boikhutso a ngwaga mo kgwedding ya Sedimonthole. Fa malatsi a boikhutso a letliwa se se kaya gore ofisi ga e ne e kgona go naya setshaba ditirelo tse di tshwanetseng. Botsamaisi le badiri ba ba amegang ba tshwanetse ba fitlhelela tumalelano e e tlhalosang fa bangwe ba badiri ba tla sala mo tirong go netefatsa tlhagiso ya ditirelo e e tseletsengpele.

4.1.3. Modiri o diragatsa ka boikanyego dipholesi tsa Mmuso o o busang fa a dira ditiro tsa gagwe tsa semmuso jaaka go tlhagelela mo melaotheong yotlhe le ditaello tse dingwe.

Molao wa Ditshwanelo mo Molaotheong gareng ga tse dingwe o sireletsa ditshwanelo tsa sepolotiki tsa moagi mongwe le mongwe tse di akaretsang tshwanelo ya go golagana le go nna wa lekoko le a le ratang. Ditlhopho di tla dira gore lekoko le le n nang le diboutu tse dintsi le buse. Se se raya gore dikgatlhegelo tsa setho tsa modiredipuso yo a rileng di ka nne tsa se nne teng mo dipholong tsa ditlhopho. Seno se ka kaya gape gore ditlapele, mananeo a ditiro le dipholesi tse di amogetsweng ke Mmuso o o mo pusong di ka farologana le dikgatlhegelo tsa setho tsa badiredipuso ka bongwe. Le fa go le jalo badiri ba Tirelosetshaba ba tshwanetse ba direla mmuso o o busang ka boineelo, bokgoni le ka mokgwa wa boikanyego fa ba diragatsa dipholesi tsa go nna jalo.

Sekao 1: Modiredisetshaba ka sebele o dumela fa tlhokomelo ya boitekanelo e tshwanetse ya nna yona pholesi e e kwa godimo e e tlang pele mo nageng le go emanokeng lekoko la dipolotiki le le aroganang kakanyo e. Mmuso o o busang le fa go le jalo o amogela gore pholesi yo ona e e tlang pele e nne ya go aga matlo le go lwantsha bosinyi. Go solofetswe gore badiri ba amogele se se tlang pele mo mmusong. Le fa go le jalo se ga se reye go gatelela dikakanyo kgotsa go ikakanyetsa.

Sekao 2: Fa Mmuso o o busang o akanya go diragatsa sekama se se rileng mme e le maikarabelo a modiri go gakolola gore sekema se se ka dirisiwa jang, modiri le fa a sa dumalelane le sona, go tlhokega gore a beele kwa thoko maikutlo a gagwe le go swetsa ka tshwanelo, ka go leba fela ditlhopho tse di farologaneng tse di leng teng le mesola le mathata a tlhopho nngwe le nngwe gore se fitlhelele sentle ditshaba tse di amegang.

4.1.4 Modiri o ikemiseditse go itse le go ikobela melao yotlhe le ditaelo tse dingwe tse di amanang le maitsholo a gagwe le ditiro.

Go direla Mmuso o o busang le setshaba ka boikanyego le ka tshwanelo go tlhokega go re badiri ba itse diteng tsa tiro ya bona, dipholesi tse tiro ya bona e tshwanetseng ya diriwa ka tsona le tsamaiso e e tshwanetseng ya latelwa.

Ke maikarabelo a Baokamedi go netefatsa gore badiri ba itse diteng tsa tiro. Bathapi le bona ba na le maikarabelo ka go lekana a go dira maiteko a go nna badiri ba ba nang le kitso, ba ba kgonang go dira ka bokgoni le go ya ka dipholesi tse di tlhomilweng le ditsamaiso tse di amang tikologo ya bona ya tiro; go ya ka dikgatlhegelo tsa setshaba le baagi ba ba ba direlang.

Sekao 1: Ka ntlha ya go sa itse ditaelo tsa matlole tsa tirelosetshaba, motlhankedi o fetisa theko ya didirisiwa kwa ntle ga go amogela tetla e e tlhokegang ya Ramatlotlo. Kgato ya go nna jalo e tla kaya tiriso ya matlole e e sa letliwang mme e ka baka kgato ya semolao ya tshenyole e e tlhotlhagodimo le ditopo tsa ditshenyegelo.

Sekao 2: Ka ntlha ya go tlhoka kitso modiri ga a neye mongwe yo a dirang kopo ya phensene ya botsofe tshedimosetso e e nepagetseng ka ditlhokego tsa go khwalifaya, dikgato tse a tshwanetseng a di latela fa a dira kopo kgotsa tlhotlhwa e a tla e khwalifaelang. Seo se ka bakela tokololo eo ya setshaba mathata a magolo.

4.1.5 Modiri o dirisana le ditheo tsa setshaba tse di tlhomilweng go ya ka molao le Molaotheo mo go tseweletseng kgatlhegelo ya setshaba.

Ditheo tse di ntsi di tlhomilwe go ya ka Molaotheo (Mosireletsasetshaba, Morunikakaretso, Khomišene ya Tirelosetshaba, Khomišene ya Tekano ya Bong jalo le jalo.) mme ditheo tse dingwe di tlhomilwe ka molao (makgotla a go thentara, dikhomišene tsa patlisiso jalo le jlo. Ditheo tse di dira jaaka batlhatlhabi le balekanyi go babalela tsamaiso e e siameng. Ka jalo Badiredisetshaba ga ba tshwanela ba tsaya ditheo tse ka mokgwa o o sa siamang mme ba tshwanetse ba di thusa go dira tiro ya tsona, sekao, go rebola tshedimosetso nngwe le nngwe le tlhalosa e di ka e tlhokang.

Sekao 1: Fa ofisi ya Mosireletsasetshaba e kopiwa go batlisisa ngongorego ya tokololo ya setshaba e e kgatlhanong le lefapha lengwe le lengwe la puso, e tla solofela tirisano ya badiri mo lefapheng leo, go rebola tshedimosetso nngwe le nngwe e e batlegang.

Sekao 2: Fa Morunikakaretso a lemoga botlhaswa mo tsamaisong ya matlole a lefapha, batlhankedi ba lefapha le le maleba ga ba tshwanela go tsaya diphitlhelelo ka mokgwa o e seng ona. Ba tshwanetse ba tshaloganya le go itumelela sebe sa Morunikakaretso le go dirisana ka botlalo le Ofisi ya Morunikakaretso go rarabolola mathata.

4.2 KAMANO LE SETSHABA

4.2.1. Modiri o tswelletsa kitlano le boitumelo jwa setshaba sa Aforika Borwa fa a dira ditiro tsa gagwe tsa semmuso.

Matseno a Molaotheo a tshalosa gore kamogelo ya Molaotheo e ikaeletse go –

- Fodisa karogano ya paka e e fetileng le go tlhoma setshaba se se ikaegileng ka mesola ya temokerasi, tshiamo ya loago le motheo wa ditshwanelo tsa motho.
- Tlhoma metheo ya setshaba se se bulegileng sa temokerasi se Mmuso o ikaegileng ka thato ya batho mme moagi mongwe le mongwe a sireleditswe ke molao ka go lekana.
- Tokafatsa boleng jwa botshelo jwa moagi mongwe le mongwe le go golola bokgoni jwa motho mongwe le mongwe; le
- Go aga Aforika Borwa e e tshwaraganeng le ya temokerasi e e kgonang go tsaya lefelo la yona le le tshwanetseng jaaka naga e e ikemetseng mo losikeng lwa ditshaba.

Maikemisetso le maiteko a a tlhomameng a tlhokega mo baaging botlhe gore maikaelelo a a kwa godimo a a tlhomilweng ke Molaotheo a lemogwe le go tswelletswa. Badiredisetshaba ba bonwa e le karolo ya “Mmuso”, mme se se botlhokwa thata mo lebakeng la bona.

Sekao 1: Mowa o montle wa setlhophha, dikamano tse di siameng tsa setho le mowa wa thusano le boporofeshenale le wa boitumelo ka kakaretso gareng ga setlhophha sa badiri, go tswa mo ditlhophong tse di farologaneng tsa setshaba tse di dirang ka tshamalalo le setshaba, o tla nna sekao sa setshaba ka bophara. Sekao se sentle e tla nna ofisi e makwaloitshupo le makwaloamosepele a rebolwang mo go yona.

Sekao 2: Modiri o tshwanetse a leka go ikwadisetsa khoso go ithuta nngwe ya dipuo tsa semmuso tse di dirisiwang mo kgaolong. O tshwanetse go tlhotlheletsa thanolelo ya mo dipuong tse dingwe mo dikopanong fa seno se tlhokega.

4.2.2. Modiri o tla direla setshaba ka go sa tseye letlhakore le ka tolamo gore a bake botshepegi jwa tirelosetshaba.

Tirelosetshaba e direla setshaba sotlhe mme setshaba se solofela go tsholwa ka go lekana, tshwanelo le ka boporofeshenale le ka botsalano. Ka ntlha ya moo go tlhokega gore badiri ba diragatse ditsholofelo tse, ka go tshola ka go lekana ba ba direlwanng le ba ba thusiwanng ka mokgwa o o sa bakeng fela tshepo ya tirelosetshaba, mme o baka le go itumelela tirelo e e tlhagisiwang ka manontlhotlho.

Sekao 1: Modiri o mo maemong mo lefapheng le dikopo tsa ditirelo tse di rileng di sekasekiwang mo go lona. Moagisani wa modiri o na le kitso ya gore a ka tlhotlheletsa tiro mme o ikgolaganya le ene gore a mo thuse go tsamaisa kopo ka bonako. Modiri o tshwanetse a sekaseka lebaka le ka tlhokomelo ka ntlha ya fa kgato nngwe le nngwe e e tsewang go thusa moagisani e ka bonwa e le go sekamela mo letlhakoreng la moagi go na le badirakopo ba bangwe.

Sekao 2: Modiri o tshwanetse a kopa badirelwa/ badirisi mo moleng gore mongwe le mongwe wa bona a tle a thusiwe fa nako ya gagwe e fitlha kwa ntle ga go direla mongwe molemo kgotsa ga tsewa a dira jalo.

4.2.3 Modiri o bonolo, o na le thuso mme o dirisana sentle le setshaba mme ka dinako tsotlhe o tshola maloko a setshaba jaaka badirisi ba ba nang le tshwanelo ya go amogela maemo a a kwa godimo a tirelo.

Go bothokwa mo badirising go lemoga gore fa ba tsena mo tirelosetshabeng ba ineetse mo go direleng setshaba ka kakaretso.

Setshaba se solofetse go direlwa mme se tlhoka gore badiri ba nne teng go ba thusa ka botsalano le ka bokgoni.

Sekao 1: Modiri o amogela mogala go tswa mo tokololong ya setshaba mme go bonala sentle fa patlisiso ya motho oo e amana le lekala le lengwe kgotsa lefapha. Modiri o itsise motho wa go nna jalo gore a lekelele kwa gongwe. Se se ka dira gore tokololo ya setshaba e isiwe kwa bathong ba bantsi ba ba farologaneng kwa ntle ga go thusiwa. Se ga se na thuso mme se dira gore tirelosetshaba e tsewe ka mokgwa o eseng one. Modiri o tshwanetse go ithaopa go batla motho yo a tshwanetseng go thusa kgotsa lefapha le go letsetsa motho yoo gape.

Sekao 2: Fa modiri yo a dirang mo khaontareng a sena mola mo khaontareng ya gagwe mme modirimmogo a na le batho ba ba letileng go thusiwa, modiri o tshwanetse a thusa modirimmogo le setshaba ka go biletsa batho kwa khaontareng ya gagwe, fa e le gore o na le kitso e e tletseng ya diteng tsa tiro tsa tirelo e e amegang.

Sekao 3: Fa tokololo ya setshaba e golagana le motlhankedi go rulaganya peelanomabaka ya go bona tshedimosetso ya ditshwanelo tsa go khwalifaela go bona ntlo ya Puso, motlhankedi o tshwanetse a leka go tsenya motho yoo mo thulaganyong ya gagwe ka bonako jo bo kgonegang. Se ga se ne se supa fela go fitlhelega mme se tla supa go rata go dira.

4.2.4 Modiri o elatlhoko mabaka le matshwenyego a setshaba fa a dira ditiro tsa gagwe tsa semmuso le fa a dira ditshwetso tse di ba amanang.

Le fa ditlhokego kgotsa matshwenyego a maloko a setshaba go ya ka tebo ya modiri a ka tswa a sa lebege a le magolo go ya ka kakanyo ya maloko a setshaba, badiri ba

tshwanetse ba rebola thuso, tshedimose tso kgotsa le yona kaelo ka go wela makgwafo le ka bokgoni, go rarabolola a mathata a ona.

Matshwenyego a a tlhagisitsweng ke batho ka bongwe kgotsa ditlhopho a tshwanetse a tsewatsia. Ka go latela kgato ya kgokagano le e e seng bofitlha mo dintlheng tse, go ka nna le tshwaelo thata mo kamogelong ya mabaka le matshwanego a setshaba.

Sekao 1: Setshaba sa legae se rulaganyetswa tleliniki ya boitekanelo mme go na gape le kgonagalo ya thebolo ya uniti e e tsamaisiwang. Go tshwanetse ga buisanwa le setshaba go tlhomamisa se se se ratang. Se se ka netefatsa tshwetso e e siameng le go dira gore setshaba se amege go santse go simololwa.

Sekao 2: Modiredisetshaba o rwala maikarabelo a go thusa maloko a setshaba se se tlhokang se se nnang mo kampeng ya megwafatshe ka dikopo tsa ona tsa dithuso tsa matlole a matlo. Fa dikopo di sa diriwe ka bonako le ka bokgoni, go ka raya gore porojeke yotlhe ya matlo e tla diega mme batho ba tshwanetse ba nna mo maemong a a bokowa mo pakeng e telele etswe go ne go ka se tlhokege, fa e le gore tiro e ka bo e dirilwe ka bonako.

4.2.5 Modiri o ineetse go dira ka nako go tsweletsa le go tsholetsa Maaforika Borwa otlhe.

Mmuso o o busang o supile sentle maikaelelo a ona go leba go tsholetsa ditshaba tse di sitetsweng mo nakong e e fetileng jaaka go tlhagisitswe mo Lenaneong la ona la Tlhabololo le Kagosešwa. Se se tshwanetse sa diriwa ke mafapha otlhe go ya ka ditiro tsa ona.

Aforika Borwa ke naga e e tlabologang mme bontsi jwa setshaba sa yona, ka ntlha ya mabaka a a farologaneng, ga se na kitso ya ditshwanelo le maikarabelo a sona, ditirelo tse di se tshwanetseng, dikgato tse di tshwanetseng tsa latelwa le yo go ka golaganwang le ene mo ntlheng e. Ka ntlha ya fa tirelosetshaba e direla batho botlhe ba yona, badiri ba tshwanetse ba naya setshaba seno se se sa sedimosediwang tshedimose tso, kaelo le thuso e se ka e tlhokang. Seno se tshwanetse sa diriwa ka botsalano le ka bokgoni tota le fa go raya gore ba fetisetswe ka botsalano kwa setheong se sengwe kgotsa kwa moagong o mongwe.

Sekao 1: Badiri ba tshwanetse ba nna le seabe mo mananeong a tlhabololo kgotsa a tsholetso a a rebolwang ke mafapha. Ba tshwanetse ba dira ditiro tsa bona ka boineelo le go netefatsa gore mananeo a go nna jalo a diragatswa ka mokgwa o o siameng thata go ya ka dinako tse di beilweng.

Sekao 2: Fa badiri ba direla maloko a setshaba mo maemong a tlhokomelo ya boitekanelo ba tshwanetse ba dirisa tshono eo go rebola tirelo e e tletseng ya kgakololo fa ba belaela gore ba tlhabela kitso ya pele ya thibelo ya tlhokomelo ya boitekanelo. Fa badiri ba sa kgone go rebola thuso yotlhe e e tlhokegang ka bo bona ba tshwanetse ba fetisetsa

motho go modiri yo mongwe yo a tshwanetseng, go thusiwa kgotsa go kaelwa ka tshwanelo.

4.2.6 Modiri ga a tshwanela go kgetholola tokololo nngwe le nngwe ya setshaba kantlha ya lotso, bong, semorafe kgotsa tlhago ya loago, mmala, tlwaelo ya bong, bogolo, kgolofalo, bodumedi, tatelo ya dipolotiki, segakolodi, tumelo, setso kgotsa puo.

Jaaka go setse go boletswe go le pele, tirelosetshaba e direla batho botlhe le ditshaba, go sa kgathalesege gore ke bo mang mo Aforika Borwa. Tokololo nngwe le nngwe ya setshaba e na le tshwanelo ya molatheo ya go tlotliwa. Ka ntlha ya moo go tlhokega gore badiri botlhe ba tshole maloko a setshaba ka go lekana, ka botsalano le ka bokgoni le go dira gore ba ikutlwe ba amogela mohuta wa tirelo e e a tshwanetseng.

Sekao 1: Modiri a ka belaela gore tokololo ya setshaba e e batlang go thusiwa e “gay” fa re naya sekao. Le fa modiri ka maikutlo a gagwe a sebele a sa amogelese seno gotlhelele go solofetswe gore a e direle ka maemo a seporofešenale a a ka newang tokololo nngwe le nngwe ya setshaba.

Sekao 2: Batho ba bantsi ba letile mo moleng mme tokololo ya setshaba e e nang le tlhotlheletso e a tla mme e solofela go thusiwa ka bonako. Fa modiri yo a rebolang thuso a letla motho wa go nna jalo go tlola mola go raya gore o kgetholola batho ba bangwe ba ba letileng go thusiwa.

4.2.7 Modiri ga a dirise maemo a gagwe botlhaswa mo tirelosetshabeng go tswetsa kgotsa go gobelela dikgatlhegelo tsa lekoko lengwe le lengwe la dipolotiki kgotsa setlhopha se se nang le kgatlhego.

Ka ntlha ya fa tirelosetshaba e direla setshaba sotlhe se se bopilweng ke ditlhopha tse di farologaneng tse di nang le kgatlhego, makoko a dipolotiki le batho ba ditumelo tse di farologaneng, jalo le jalo, go raya gore badiri ba tirelosetshaba ga ba tshwanela ba amega mo mererong mengwe le mengwe e e ka bonwang e tsaya letlhakore la setlhopha se sengwe go feta se sengwe.

Go ya ka tirelosetshaba badirelwa botlhe ba yona ba tshwanetse ba thusiwa ka go lekana go ya ka dipholesi tsa puso e e busang. Ka ntlha ya moo modiri o tshwanetse a tlhaloganya sentle pharologano magareng ga maikarabelo a gagwe mo Pusong e e busang le go amega ka tlhamalalo mo dintlheng tsa dipolotiki tsa makoko.

Sekao 1: Modiri ke tokololo ya mokgatlho wa setso o o gaisanelang dithuso tsa Puso ngwaga le ngwaga. Modiri o mo maemong a a kwa godimo mo lefapheng le le tshwanetseng la sekaseka tsamaiso le go tlabega ditshikinyo kwa Toneng e e maleba. Modiri wa go nna jalo ga a tshwanela go dirisa maemo a gagwe go tsaya letlhakore la mokgatlho o a leng tokololo ya ona le go sitela dikopo tse di tswang mo mekgatlhong e mengwe. Modiri wa go nna jalo o tshwanetse a tlhagisa dikgatlhegelo tsa gagwe kwa mookameding go thibela se se lebegang e le thulano ya dikgatlhegelo.

Sekao 2: Badiri ba solofetswe go tlhagafalela go emanokeng Ditona/Bakhuduthamaga ba ba maleba mo go rulaganyeng dikwalo, jalo le jalo, tse di tla dirisiwang mo mabakeng a semmuso jaaka dingangisano tsa melaotlhommo. Le fa go le jalo badiri ba ka nne ba se amege mo go rulaganyeng le mo go direng dikwalo tse di tla dirisiwang ke Tona kgotsa Mokhuduthamaga mo maikaelelong a dipolotiki tsa lekoko.

4.2.8 Modiri o tlotla le go sireletsa seriti sa motho mongwe le mongwe le ditshwanelo tsa gagwe jaaka di tlhagelela mo Molaotheong.

Badiri ba tshwanetse ba tlotla badirimmogo le setshaba go sa kgathalesege gore ke bo mang, ba lebege jang, maemo a bona ke afe jalo le jalo. Ka gale maitsholo a badiri mo go ba bangwe e tshwanetse a nna a botsalano, a thuso le a nang le bokgoni.

Sekao 1: Badiri ba ba dirang mo khaontareng ba tshwanetse ba thusa tokololo e e tlang kwa go bona e tagilwe thata le go nna leratla fela jaaka ba thusa ba bangwe ka go ritibala le go e thusa ka tshwanelo. Go botlhokwa go gakologelwa gore setshaba se tla bo se etsethoko maemo ka tlhokomelo mme badiri ba ka tokafatsa tebego ya tirelosetshaba ka go tsamaisa lebaka le ka mokgwa wa boporofesenale. Fa maemo a tswa mo taolong mme badiri ba fitlhela go le thata go a laola ga ba tshwanela go tsiboga ka maikutlo mme ba tshwanetse ba isa motho wa go nna jalo kwa mookameding yo a ka thusanang le ene mo sephiring.

Sekao 2: Batho ba tlhotlheletswa ke ditlhokego tsa tshetele go dira dikopo tsa dithuso tsa loago. Batlhankedi ba ba rwalang maikarabelo a go ba thusa ka diforomo tsa dikopo tse di maleba ba tshwanetse ba tsayatsia maemo a bona le go ba thusa ka go tlhaloganya.

4.2.9 Modiri o lemoga tshwanelo ya setshaba ya go fitlhelela tshedimosetso go akaretswa tshedimosetso e e sireleditsweng ka molao.

Molaotheo o rebola ditekanyi tse pedi mo ntlheng ya go fitlhelela tshedimosetso. Ya ntlha ke ya tsweliso ya go se nne bofitlha e e letlang moagi mongwe le mongwe go fitlhelela tshedimosetso e setshaba se e kगतलहेगलंग. Se se tla ba letla go nna le seabe ka tlhagafalo mo go tlhomeng dipholesi tse ba batlang gore di diragatswe. Labobedi ditshiamelo di batla gape go kgontsha baagi go sireletsa dingwe tsa ditshiamelo tsa bona tsa motheo jaaka di tlhagisiwa mo Molaong wa Ditshwanelo. Ba ka kopa mabaka a a kadilweng a kgato nngwe le nngwe ya tsamaiso e e ka nneng ya se ba ame sentle. Go ya pele ba ka nne ba kopa tshedimosetso nngwe le nngwe go sireletsa ditshwanelo tsa bona.

Jaaka modiredisetshaba mongwe le mongwe a itse gore tlhomamiso ya gore ke tshedimosetso efe e e leng mo kगतलहेगलंग ya setshaba ke ntlha e e matswakabele. Tshedimosetso nngwe e tsewa e le tshedimosetso e e sireleditsweng e e tshwanetseng ya tsamaisiwa ke mafapha go ya ka Dikaelo tsa Minimum Information Security Standards jaaka di rebotswe ke National Intelligence Agency. Molaotlhommo wa Temokerasi e e Bulegileng le ona o ikaeletse go tlhoma letlhommo le le tshwanetseng le morero o tla tamaisiwang ka lona mo mafapheng. Seno se thatafatswa ke ntlha ya gore Molao wa Dikamano tsa Badiri wa 1995 le ona o rebola mokgwa o o rileng wa go naya

badiredisetshaba tshedimisetso e e rileng e e tshotsweng ke Puso jaaka mothapi go sireletsa ditshwanelo dingwe tsa tiro tsa badiri.

Modi wa morero o sobokanngwa ka mokgwa o o latelang:

- Badiri ba tshwanetse ba amogela ka dinako tsotlhe ditshwanelo tsa setshaba tsa go bona tshedimisetso.
- Lefapha lengwe le lengwe le tshwanetse la tlhoma dipholesi tse di tshwanetseng tse di tsamaisanang le molao wa bosetshaba o o maleba go laola morero o mo mekgatlhong ya lona e e farologaneng.
- Badiri ba tshwanetse ba lemoga melao le pholesi e e laolang morero o mo mapheng a bona.
- Mabaka a le kgato e e latelwang e e bakileng kgato ya tsamaiso a tshwanetse a rekotiwa ka tshwanelo gore tshedimisetso e tle e nne teng fa e batliwa.
- Fa tshedimisetso e e batliwang ke tokololo ya setshaba e sa kgone go rebolwa, tokololo eo e tshwanetse ya newa mabaka a a amogeleseng a tshwetso ya go nna jalo.

Sekao 1: Go botlhokwa thata go naya setshaba tshedimisetso ka nako. Ga go ne go thusa sepe go naya tokololo ya setshaba e e kopileng tshedimisetso ya go nna teng ga dibasari fa morago ga go tswalelwa ga letlha la ikwadisetso ya ngwaga o o rileng wa dithuto gonne maikaelelo a go tlhagisa tshedimisetso ya go nna jalo a tla bo a sa diragatswa.

Sekao 2: Phitlhelelo ya tshedimisetso e kaya gape gore tshedimisetso e tshwanetse ya tswetswa le go tokafatswa ka metlha. Fa tokololo ya Palamente e ka kopa tshedimisetso e e rileng ya ngangisano e e tla nnang teng ya Palamente mme lefapha le retelelwa ke go e rebolela tshedimisetso e e nepagetseng ka nako seo se ka ama tsamaiso ya temokerasi.

Sekao 3: Go rebola tshedimisetso e e sa nepagalang le gona go ka nna le mathata. Jaaka sekao ditokololo tsa setshaba di ka batlisisa ka tiragatso ya sekema se se ntšhwa se dintlha dingwe tsa sona di iseng di fetisiwe ke bothati jo bo tshwanetseng. Modiri yo a sa itseng se mme a lemoga dintlha tsa pele tsa sekema a ka naya setshaba tshedimisetso e e sa tshwanelang. Tirelosetshaba e ka nna mo maswabing fa diphetogo di diriwa mo sekemeng mme di farologana le se se neng se solofetswe ke setshaba.

4.3 DIKAMANO TSA BADIRI

4.3.1 Modiri o dirisana ka botlalo le badiri ba bangwe go tswetsa kgatlhegelo ya setshaba.

Go botlhokwa gore badiri botlhe ba lemoge gore ba dira ka maikaelelo a a tshwanang e leng go direla mmuso o o busang le setshaba ka manontlhotlho le ka botshepegi go ya ka fa go kgonegang ka teng. Kantlha ya moo badiri ba tshwanetse ba dira ka natla go dirisana. Ka go thusana le go emanokeng ka go arogana kitso, dikakanyo tota le metswedi (fa go tshwanetsweng), badiri ba tla kgona go dira thata ka manontlhotlho le mo dikgatlhegelong tsa Puso le setshaba.

Sekao 1: Go bothokwa go lemoga maikemisetso a kakaretso a tirelosetshaba le go tlhaloganya bothokwa le tshwaelo ya karolo nngwe le nngwe e nnye mo go tliseng bontle jo bo tshwanang. Ka ntlha ya moo modiri o tshwanetse a amogela dikakanyo le ditshikinyo tsa badirimmogo go tswa mo makaleng a mangwe. Mo tirelosetshabeng ga go na sebaka sa lefufa kgotsa kakanyo ya go “ ikgopolela o le nosi ”.

Sekao 2: Fa modiri a lemoga gore tlhoko e e rileng ya setshaba e ka diriwa ka tshwanelo fela fa ofisi ya gagwe e dirisana le ofisi e nngwe, modiri o tshwanetse a tswa mo tseleng ya gagwe go batlisisa ka tirisano ya go nna jalo le fa tota batlhankedi ba ba dirang mo ofising e nngwe ba sena tirisano mo tshimologong.

Sekao 3: Lefapha le lengwe le ikgolaganya le motlhankedi go dira mo setlhopheng sa go kgetha. Modiri o tshwanetse a rebola thuso gotlhelele jaaka go kopiwa fa go kgonagala. Le fa go le jalo o tshwanetse a tsayatsia bontsi jwa tiro mo lefapheng la gagwe le go amogela tetla go tswa mo mookameding wa gagwe.

4.3.2 Modiri o dira ditiro tsothe tse di kgonegang fa e le gore ga di thulane le ditshiamelo tsa Molatheo/ kgotsa molao o mongwe tse a di fiwang ke batlhankedi ba ba nang le dithata tsa go di naya.

Go bothokwa gore badiri ba diragatse ditaelo tsothe tse di kgonegang go netefatsa gore ditirelo di rebolelwa setshaba ka mokgwa o o rulaganeng le o o lolameng.. Mekgatlho e megolo jaaka mafapha a tirelosetshaba a ka dira sentle fela fa go na le dithulaganyo tse di tshwanetseng tsa bothati tse di tlotliwang ke badiri. Fa ditaelo tsothe tsa semolao di diriwa ka nako le ka bokgoni mokgatlho otlhe o tla dira ka tshwanelo.

Sekao 1: Modiri o amogela taelo go tswa mo motsamaising kgotsa mogolwane wa sepolotiki go dira sengwe se se sa letliwang ke melao e e laolang tirelosetshaba. Modiri o tshwanetse a itse gore melawana ya reng mme mo lebakeng la go nna jalo, o tshwanetse a supetsa mookamedi wa gagwe go sa siamang ga kgato e e tshikinngwang. Fa a santse a gatelelwa go e dira modiri o tshwanetse a kopa gore taelo e kwadiwe mme a supe go nna kgatlhanong le yona mme a bege morero o kwa bothating jo bo tshwanetseng.

Sekao 2: Fa modiri a laelwa ke mookamedi go dira theko ya didirisiwa tse go sa latelwang dikgato tse di maleba tsa go thentara modiri a ka kopa gore morero o lebisiwe kwa motlhankeding wa matlotlo go tseya tshwetso.

4.3.3. Modiri ga a tshwanela go direla ditsala le balosika molemo mo ditirong tse di amanang le tiro mme ga a tshwanela go dirisa botlhaswa bothati ba gagwe kgotsa go tlhotlheletsa modiri yo mongwe kgotsa go tlhotlheletswa go dirisa botlhaswa bothati jwa gagwe.

Go tlhokega gore tirelosetshaba e thape, e tlhatlose le go putsa badiri go sa kgathalelwe dikakanyo tsa bona tsa dipolotiki kgotsa letlhakore, dikamano tsa losika kgotsa maemo mo setshabeng fa ba na le kgono ya go dira tiro. Mabaka a a latelang ga a amogelesege.

(a) Tirelomolemo – se se kaya gore badiri bangwe ba ba tlhaotsweng ba a thapiwa, ba tlhatlosiwa, ba sutisiwa kgotsa ba neneketswa ka ntlha ya mabaka a go nna boikobo jaaka a botsalano le go busa dithuso jalo le jalo.

(b) Thapokalosika – se se kaya gore modiri o thapiwa, o tlhatlosiwa, o sutisiwa kgotsa go fiwa dithuso tse dingwe fela ka ntlha ya gore o na le dikgolagano tsa losika kgotsa dikgolagano tse dingwe le motho yo o mo maemong a go naya ditaello tsa dikgato tsa go nna jalo, tlhotlheletso kgotsa tiriso ya tsamaiso.

Sekao 1: Badiri ba le babedi (A le B) ba golagana le badiri ba tirelosetshaba. Ba newa maemo a a tshwanang, e nna ditsala tse dikgolo mme ba arogana ofisi e le nngwe. Modiri B o a tlhatlosiwa go nna mookamedi wa Rre A. Ka go nna jalo o mo maemong a go naya Rre A ditiro tse di kgethegileng gore a tle a kgone go supa ditiragalo tse di lemosegang thata tsa dintlha tsa tekanyo go na le badiramongo. Fa nako e tla ya gore dintlha tsa tekanyo tsa Rre A di sekasekiwe, Rre B o di tlhagisa ka matlhagatlhaga le ka go tsaya letlhakore mme o amogela dintlha tse dintle le fa tota di sa mo tshwanela.

Sekao 2: Modiri o nna le seabe mo kगतong ya go thapa motho mo phatlhatirong mo tirelosetshabeng. Modiri o tlhaola mongwe kantlha ya fa e le tsala, tokololo ya lekoko la polotiki le modiri a leng mo go lona kgotsa tokololo ya setlhopha sa morafe o o rileng. Se ke thapokalosika e e leng kगतलhanong le maikaelelo a Molaotheo le kगतलhegelo ya Puso.

Sekao 3: Go na le ditsela tse dintsi tse modiri yo o mo maemong a magolwane a ka dirisang maemo a gagwe botlhaswa ka tsona. Sekao, badiri ba ba laolang matseno a kgaolo ya go phaka ba na le taelo e e totobetseng ya gore sebaka sa go phaka ke sa batlhankedibagolwane fela le baeng ba semmuso. Le fa go le jalo tlhogo ya ofisi e tlola taelo e mme e letla mogatse go phaka mo sebakeng seo gangwe le gape. Kgato ya go nna jalo e dira gore badiri ba se tlhole ba ikobela melawana le batlhankedibagolwane mme seo ga se a siamela tsamaiso e e lolameng ya mokगतलho.

4.3.4: Modiri o dirisa ditsela tse di tshwanetseng go tlhagisa dingongorego tsa gagwe kgotsa go kaela baemedi.

Le fa go amogelesega gore nako le nako go ka nna le dingongorego le diphapang mo tikologong ya tiro ya tirelosetshaba, go mo dipoelong tsa mositelwa le mothapi (le setshaba) gore dingongorego le diphapang tsa go nna jalo, di rarabololwe magareng ga makoko a a amegang ka bonako jo bo kgonagalang. Ke ka ntlha ya moo go rebotsweng ditsamaiso tse di rileng tsa dingongorego le diphapang go dirisiwa ke badiri botlhe. Gangwe le gape fa go nna le ngongorego kgotsa phapang go botlhokwa go isa tlhogong tse di latelang:

- (a) Ngongorego kgotsa phapang e ka rarabololwa fela ka tshwanelo fa makoko a a amegang mo ngongoregong/ phapang a tsena ka sebele mo ditherisanong/ poelanong.
- (b) Mo kgetseng ya ngongorego/ phapang nngwe le nngwe modiri a ka dirisa ditsela tse di latelang:

(i) Tsamaiso ya dingongorego (leba karolo 35 ya Molao wa Tirelosetshaba wa 1994 o o buisiwang le Melawana e e amanang le dingongorego tsa batlhankedi mo Tirelosetshabeng, Molawana wa nomore ya 6575 wa letlha la 1 Phukwi 1999) o go yang ka ona modiri mongwe le mongwe a ka tlising ngongorego/ phapang kwa mookameding wa gagwe o o fa gaufi, yo a tshwanetseng a e lebisa kwa makaleng a a kwa godimo a bothati, fa mookamedi a sa kgone go atlega go rarabolola ngongorego/ phapang.

Sekao 1: Mookamedi o bega ka mokgwa o o sa siamang tiro ya modiri mo nakong ya tshkatsheko ya modiri kwa ntle ga go naya motho yoo tshono e e tshwanetseng ya go tlhagisa letlhakore la gagwe la kgetse. Seno se kgatlhanong le metheo e e dirisiwang ka kakaretso ya dikamano tsa badiri. Mookamedi wa tirelosetshaba o tshwanetse a lemoga gore tirelosetshaba e tshwanetse ya tlhoma sekao malebana le go tsamaisana le ntlha e le melao ya naga le go netefatsa gore o tsaya dikgato ka tolamo le tshwanelo.

(ii) tsamaiso ya boto ya poelano (go ya ka ntlha 15 (I) ya Mamatlelelo 7 ya Molao wa Dikamano tsa Badiri, 1995) e modiri mongwe le mongwe a ka tlhagisang ngogorego ka yona (tsamaiso e e sokameng ya badiri) kwa tlhogong ya lefapha, e e tshwanetseng ya tlhoma boto ya poelano le go fetisetsa phapang kwa botong e, fa e le gore tlhogo ya lefapha ga e atlege go rarabolola phapang.

Sekao 2: Morongwa yo a sa kgotsofalelang ntlha ya gore ga a kobiwa ka tshwanelo a ka tlisa morero kwa tlhogong ya lefapha e e tshwanetseng ya leba morero oo, go bona gore phapang e a rarabololwa. Fa tlhogo ya lefapha e sa atlege go rarabolola phapang mo malatsing a le 21, morongwa yo a tlhokofaditsweng a ka kopa tlhogo ya lefapha go tlhoma boto ya poelano mo malatsing a le 10, e e tshwanetseng ya leka go rarabolola phapang. Fa boto ya poelano e retelwa ke go rarabolola phapang morongwa yo a tlhokofaditsweng a ka ikgolaganya le Kgotla ya Badiri go thusiwa.

(iii) Fa ngongorego/ phapang e amana le tsamaiso e e sokameng kgotsa dikgato tsa kutlwisobothoko tse di tlhomiwang ke Mmuso jaaka mothapi, ngongorego/ phapang e ka nne ya fetisetswa go Mosireletsi wa Setshaba.

Sekao 3: Morongwa yo a lemogang tiragatso ya ditiro tse di sa kgotsofatseng tse di diragadiwang mo tikologong ya gagwe ya tiro a ka nne a lemosa mookamedi wa gagwe kgotsa tlhogo ya lefapha. Fa a sa kgotsofalele tsibogo ya mookamedi kgotsa tlhogo ya lefapha morongwa yo a tlhokofaditsweng a ka lebisa bothata kwa Mosireletsing wa Setshaba. Mo mabakeng a a rileng morongwa a ka rata go ikgolaganya le Mosireletsi wa Setshaba ka tlhamalalo.

4.3.5 Modiri o ineetse mo tlhabololong, tlhabegong le go itsweletsa kgotsa go tswelletsa badirammogo le go tswelletsa dikamano tse di lolameng tsa badiri le kutlwano ya bona.

Go re go fitlhelelwe maikaelelo ka kakaretso a tirelosetshaba a go rebolela setshaba ditirelo ka manontlhotlho baokamedi/balaodi botlhe mo tirelosetshabeng ba patelesega go bona gore badiri ba ba ba laolang ba na le kitso le bokgoni ba go dira ditiro tsa bona ka

tshwanelo, ba ba tllhabega go tllhagisa ditirelo tsa go nna jalo mme ba rata le go kgona go tsweletsa dikamano tse di siameng. Mo maikemisetsong a go fitlhelela seno molaodi o tshwanetse a tsayatsia tse di latelang:

- (a) Tllhabololo ya badiri e kaya gore modiri yo a leng mo maemong a bookamedi/bolaodi o tshwanetse a –
- (i) tllhaloganyanya gore tllhabololo ya badiri e tllhoka eng;
 - (ii) sekaseka ka metlha ditllhokego tsa tllhabololo ya badiri;
 - (iii) tsenya leano la tllhabololo mo tirisong.
 - (iv) bona gore leano le a latelwa; le
 - (v) go elatlhoko ka metlha kgatelopele ya leano la go nna jalo.

Sekao 1: Mookamedi ka tirisano le modiri yo a sa tswang go thapiwa o tshwanetse a supa ditllhokego tsa gagwe tsa katiso ya mo tirong. Ditllhokego tse di supilweng tsa katiso di tshwanetse tsa diriwa mo lenaneong la katiso le le tsamaisanang le lenaneo la gagwe la tiro le dikwalo tsa tsamaiso. Go tshwanetse ga diriwa le thulaganyo ya katiso gore go tle go bonwe kgatelopele ya modiri yo a sa tswang go thapiwa.

- (b) Tllhabego ya badiri e kaya gore modiri yo o mo maemong a bookamedi/bolaodi o tshwanetse a –
- (i) tllhaloganyanya gore tllhabego ya badiri e tllhoka eng;
 - (ii) sekaseka maemo a tllhabego ya badiri;
 - (iii) tsenya mo tirisong dikgato tsa go tokafatsa maemo a tllhabego ya badiri fa go tllhokega; le
 - (iv) go elatlhoko ka metlha maemo a tllhabego ya badiri.
- (c) Tiriso ya badiri e kaya gore modiri yo o mo maemong a bookamedi/ bolaodi o tshwanetse a –
- (i) tllhaloganyanya gore tiriso ya badiri e tllhoka eng;
 - (ii) sekaseka gore badiri ba dirisiwa go le kae?
 - (iii) Tsenya mo tirisong dikgato tsa go rebola tiriso ya badiri ka botlalo; le
 - (iv) Go elatlhoko ka metlha tiriso ya badiri.

Sekao 2: Baokamedi/ balaodi ba tshwanetse ba elatlhoko bogolo ba tiro le maemo a go dira a badiri ba bona gore ba netefatse gore badiri botlhe ba dirisiwa ka botlalo. Se se tla fedisa lebaka la gore badiri ba bangwe ba nne le tiro e ntsi fa ba bangwe ba dira go le go nnye. Badiri ba tshwanetse ba tllhotllheletswa gape go itllwaetsa ditiro tse ka tllwaelo e seng karolo ya tiro ya bona le ditiro tse di kwa godimo gore ba tle ba gole jaaka badiri, go ipaakanyetsa kgonagalo ya go dira mo maemong a a kwa godimo fa nako e goroga.

(d) Tsweletso ya dikamano tse di siameng tsa tiro le tsa badiri e kaya gore modiri yo o mo maemong a bookamedi/bolaodi o tshwanetse a –

- (i) tlhaloganyana gore dikamano tse di siameng tsa tiro le badiri di tlhoka eng;
- (ii) sekaseka dikamano tse di siameng tsa tiro le badiri gareng ga badiri;
- (iii) tsenya mo tirisong dikgato tsa go tokafatsa dikamano tsa tiro le badiri fa go tlhokega; le
- (iv) go elatlhoko ka metlha dikamano tse di siameng tsa tiro le badiri gareng ga badiri.

Sekao 3: Baokamedi/ balaodi ba tshwanetse ba elatlhoko mowa wa tirisano mo badiring ba bona le go tsereganya ka bonako fa badiri ba bona ba lebega ba le kgalhanong kgotsa ba ngangisana ka metlha.

4.3.6 Modiri o dirisana ka tolamo, ka boporofesenale le ka tekano le badiri ba bangwe go sa kgathalesege setshaba, bong, morafe kgotsa lotso, mmala, ditlwaelo tsa bong, bogolo, kgolofalo, bodumedi, tatelo ya dipolotiki, kgopolo, tumelo, setso kgotsa puo.

Molaotheo, thapo le molao wa badiri mmogo le molao wa boagisani o naya badiri mo tirelosetshabeng tshiamelo ya motheo ya gore ba tsholwe sentle le ka tekano. Fa tshiamelo eo e amega ka tsela nngwe badiri ba ka dirisa mekgwa ya go rarabolola phapang e e tlhagisiwang mo Molaong wa Tirelosetshaba wa 1994, Melawana ya Tirelosetshaba le Molao wa Dikamano tsa Badiri wa 1995 kgotsa ba ka ikgolaganya le Kgotla ya Molaotheo, Kgotlakgolo kgotsa Mosireletsi wa Setshaba go thusiwa go ya ka mabaka. Ka ntlha ya moo go botlhokwa gore baokamedi/ balaodi mo tirelosetshabeng ba itse gore tshwaro e e siameng le e e lekanang e kaya eng.

(a) Go dira sentle le badiri ba bangwe go kaya gore modiri o tshwanetse a -

- (i) tlotla ka gale ditshwanelo tse di tlhomilweng (go ya ka Molao wa Boagisani, Molaotheo, Molao wa badiri le molao o mongwe o o ka dirisiwang) tsa badiri ba bangwe;
- (ii) naya ka gale badiri ba bangwe tshono ya go tlhagisa letlhakore la bona la kgetse;
- (iii) letla ka gale baemedi ba bangwe ba badiri fa ba kopiwa; le
- (iv) go rata ka gale go rerisana/ go gokagana le go buisana mo phatlhalatseng.

Sekao 1: Fa modiri jaaka sekao a latofaletswa maitsholomabe o tshwanetse a tsholwa ka tsamaiso le ka tolamo e e tletseng.

Tsamaiso ka tolamo e kaya gore tsamaiso e e rileng ya kgalo e tshwanetse ya latelwa e go yang ka yona modiri a tshwanetseng a –

- itsisiwe ka nako ka tatofatso kgalhanong le ena.
- Newa tshono ya go tlhagisa kgetse ya gagwe mo theetsong.
- Nna le tshwanelo ya go emelwa.

- Kgona go fitlhelela tshedimosetso yotlhe e e maleba.
- Nna le tshwanelo ya go botsolotsa dipaki; le
- Go nna le tshwanelo ya go dira boikuelo.

Mabaka a tolamo a kaya gore dintlha tsotlhe tse di sekasekiwang di tshwanetse tsa tsewatsia ka kelotlhoko go ya ka fa go kgonegang ka teng pele go tsewa tshwetso.

b) Go dirisana ka boporofesene le badiri ba bangwe go kaya gore modiri o tshwanetse a –

- (i) nna le kitso e e lekaneng ya tiro.
- (ii) Tsibogela ditaelo/dikopo ka bonako.
- (iii) Dirisa monagano wa gagwe ka botlalo mo dintlheng tse di maleba.
- (iv) Nna le seabe ka matlhagathaga mo maemong a go dira ka setlhopha gore a tthagise ditirelo/ go rarabolola mathata.
- (v) Tlotla ditshwanelo tsa badiri ba bangwe; le
- (vi) Go tsayatsia dikgatlhegelo tsa ba bangwe ba ba amegang.

(c) Go dirisana ka tekano le badiri ba bangwe go kaya gore modiri o tshwanetse a –

- (i) se kgetholole kwa ntle ga tolamo ka tlhamalalo kgotsa kwa ntle ga tlhamalalo badiri ba bangwe mo mabakeng mangwe le mangwe.
- (ii) Tshola badiri ba bangwe jaaka balekane ka dinako tsotlhe; le
- (iii) Go dira gotlhelele kwa ntle ga boitebo le go dirisa mabaka a a tshwanang mo go tseyeng ditshwetso tse di amang ba bangwe.

Sekao 2: Mookamedi o naya setlhopha sa tumelo ya gagwe nako ya go sa tle tirong mme o gana go naya setlhopha sa tumelo e nngwe nako ya go sa tle tirong. Se ke kgethololo. Ditlhopha tsotlhe tsa sedumedi di tshwanetse tsa tsholwa ka go tshwana.

4.3.7 Modiri ga a dire ditiro tsa lekoko la dipolotiki mo lefelong la tiro.

Go ya ka Molaotheo, tirelosetshaba e tshwanetse ya se nne le polotiki mo tirong e e rebolelang setshaba. Se se kaya gore badiri ba tirelosetshaba ba tshwanetse ba rebolela baagi botlhe ba naga ditirelo mme ga ba tshwanela ba tshaola. Tirelosetshaba le badiri ba yona ba direla naga ka kakaretso mme ga ba tshwanela gore mo tirong ya bona ba tswetse dikgatlhegelo tsa lekoko le le rileng la polotiki.

Sekao 1: Motho yo a apereng T-Shirt ya diselokene tsa lekoko mo nakong ya fa a tthagisetsa setshaba ditirelo ka tlhamalalo tsa go aba makwaloitshupo, a ka nne a latofaetswa ditiro tsa go kgetholola tse di sekametseng mo dipolotiking, fa e le gore o retelelwa ke go rebola makwaloitshupo ka nako e e rileng le fa tota tiego e se mo taolong ya gagwe. Go ya pele tokololo ya setshaba e ka kgopisiwa ke go thusiwa ke mongwe yo a tswetsang lekoko le le rileng la dipolotiki mo setheong sa setshaba.

Sekao 2: Modiri yo a letlang gore ditokololo tsa makoko a a rileng a polotiki a fitlhelele tshedimosetso e e tshwanetseng setshaba mme ditokololo tsa lekoko le lengwe la polotiki di timiwe tshedimosetso yona eo, o reteletswe ke go direla batho botlhe ba Afrika Borwa go sa kgathalesege gore o mo lekokong lefe.

4.4. GO DIRA DITIRO

4.4.1 Modiri o tlhagafaleitse go fitlhelela maikemisetso a setheo sa gagwe ka tshomarelo le mo kgatlhegolong ya setshaba.

Mo tirong ya letsatsi le letsatsi badiri ka gale ba tshwanetse ba ipotsa gore se ba se dirang a tota se na le tshwaelo mo tlhagisong ya ditirelo kgotsa se na le dipholo tsa maikarabelo a thulaganyo ya bona. Tota se se tlhoka gore badiri botlhe ba nne le kitso e e tletseng ya maikemisetso le maikaelelo a karolo ya bona le setheo le ditiro tsa bona tse di rileng mo teng ga karolo.

Baokamedi/ balaodi mo makaleng otlhe ba tshwanetse ba ipotsa ka metlha gore a ditiro tse makala a bona a di dirang di nna tota le tshwaelo mo tlhagisong ya ditirelo tsa maikarabelo a setheo sa bona.

Badiri le baokamedi/ balaodi ba tshwanetse ba tlhokomela gore ba seke ba boeletsatsi tiro e tota e diriwang ke setheo se sengwe.

Sekao 1: Modiri o tshameka metshameko ya khomputara mo khomputareng ya ofisi mo diureng tsa tiro. Se se nyatsa mowa wa boineelo mme se utswa nako (le yona tshetele) go tswa mo mothaping. Fa motho a sena tiro e e lekaneng e a e dirang o tshwanetse a itsise mookamedi gore a tle a dirisiwe ka tshwanelo mo go fitlheleleng maikemisetso a mokgatlho.

Sekao 2: Molaodi wa tekanyetso ya lenaneo kgotsa molaodi yo a nang le maikarabelo o tshwanetse a tlhokomela fa a dirisa matlole a a filweng go fitlhelela maikemisetso a lenaneo. Se se tlhoka togamaano e e tshwanetseng le go tla ditshwetso tse di sa rulaganngwang kgotsa tse di diriwang ka tshoganyetso.

4.4.2 Modiri o a ikakanyetsa fa a dira ditiro tsa gagwe, o batla ditsela tse di šwa go rarabolola mathata mme o oketsa tiragatso le bokgoni go ya ka molao.

Badiri ba tshwanetse ba amega ka botlalo fa ba dira ditiro tsa bona. Ba tshwanetse ba dirisa ditlhaloganyo tsa bona ka metlha le go batla go dira tiro ya bona ka bonako le botoka gore ba tle ba tlhagise dipholo tse di botoka kgotsa ditirelo. Mo tsamaong ya letsatsi le le tlwaelesegileng la tiro go tlhagelela mathata a mantsi mo maemong a tiro. Badiri ka gale ba tshwanetse ba bona gore ba fenye mathata a ka bonako le ka mokgwa o o kgonegang thata le go batla mokgwa wa boitlhamelo le wa go ikakanyetsa go thibela gore mathata a se tlhagelele gape.

Sekao 1: Fa modiri yo a dirang mo lekaleng le le rebolang disetifikeiti a lemoga gore setshaba ga se kgotsofalele tsamaiso e e latelwang le nako e e tsewang go rebola setifikeiti, o tshwanetse a akanya ka mekgwa e tirelo e kwa diriwang ka bonako ka yona le ka bokgoni, le go gakolola mookamedi wa gagwe ka tshwanelo.

Sekao 2: Fa modiri yo a dirang mo ofising e e direlang setshaba a lemoga gore batho ba na le mathata a go bona boemisetso jwa dijanaga kgotsa ba ema mo meleng mo sebakeng se seleele o tshwanetse a akanya ka mekgwa ya go rarabolola bothata. Lefelo la tirelo le ka nne la fudusetswa kwa lefelong le le siameng thata le setshaba se le fitlhelelang bonolo kgotsa go ka nne ga tlhomiwa mafelo a tirelo a a fetang le le lengwe.

4.4.3 Modiri o bonako mo go direng ditiro tsa gagwe.

Badiri ba tshwanetse ba lemoga gore maikarabelo a bona a semmuso a botlhokwa thata mme tiragatso ya ditiro tsa bona e tshwanetse ya diriwa ka monagano otlhe, nako le maatla. Badiri ba tshwanetse ba dira maiteko go bona gore ditiro tsa bona di fediwa ka nako/ letlha la bofelo le di batlegang ka lona.

Go ya pele badiri ba tshwanetse ba tshagafalela go itlhabega ka bo bona le go ikaela go dira tiro ya bona ka botswapelo go ya ka dipholesi tse di beilweng le ditsamaiso kwa ntle ga gore mongwe a ba kope/ go ba gakolola gore ba dire jalo.

Sekao 1: Modiri o tla thari mo tirong a lapile ka ntlha ya go nna sebaka mo moletlong mo bosigong jo bo fetileng mme ga a kgone go dira tiro ya gagwe ka tshwanelo. O molato wa go tlhoka maikarabelo le go senya tshelete ya setshaba.

Sekao 2: Fa modiri a tshwanetse go fetsa tiro ka letlha le le beilweng kgotsa a tshwanetse a dira ka mokgwa o a ka se fetiweng ke letlha leo ka ona, go ka tlhokega gore a dire ka nako ya tee le ya dijo tsa motshegare le morago ga diura tsa tiro, kgotsa go kopa thuso ya badirimmogo fa tiro e le kgolo le go feketsa motho a le mongwe gore ba e dire ka nako e e tlhokegang.

4.4.4. Modiri o dira ditiro tsa gagwe ka boporofešenale le ka bokgoni.

Badiri ba tshwanetse ba ipotsa ka metlha gore a tota ba kgotsofalela tiro ya bona le gore a ba ka kgotsofala fa ba ne ba le mo ditlhakong tsa batho ba ba amogelang dikumo tsa bona tsa bofelo kgotsa tirelo. Ka metlha badiri ba tshwanetse ba ipotsa gore a ba tshola ba bangwe (badirimmogo, baokamedi le setshaba) ka mokgwa o o tlotlang seriti sa bona sa botho le ditshwanelo tse di tshwanetseng le go supa kitso, boitumelo, thuso le maitsholo a bokgoni. Kgono ya bona ya go rebola ditirelo ka mokgwa wa boporofešenale le wa bokgoni e tla ikaega gape ka maemo a bona a kitso ya ditiro tse di tshwanetseng tsa diriwa mme seo se gatelela gape maikarabelo a mothapi le badiri a go tsenela katiso.

Sekao 1: Dinako dingwe modiri yo a dirang mo khaontareng a ka thusa motho yo go lebegang a sa tshaloganye gore ke eng dilo dingwe di tshwanetse tsa diriwa ka tsela nngwe. Modiri ga a tshwanela a tsiboga ka maikutlo mme o tshwanetse a tlhalosa mabaka ka go ritibala maikutlo. Fa motho a ise a kgotsofale, modiri a ka tshikinya gore motho yoo a kwale ngongorego ya gagwe le go mo naya aterese e a tshwanetseng a romela ngongorego kwa go yona.

Sekao 2: Fa modiri a rwala maikarabelo a go araba dingongorego tse di kwadilweng go tswa mo setshabeng o tshwanetse a netefatsa gore dingongorego tsothe di tsibogelwa ka bonako le gore dintlha tsa dikarabo di nepagetse le go rulaganngwa ka boikobo le ka nepo. Mo mabakeng a mo go ona go sa kgonegeng go araba ka bonako, modiri o tshwanetse a itsise ka bonako gore o amogetse patlisiso.

Sekao 3: Modiri yo a sa tswang go thapiwa o bewa mo tirong ya go thusa mo khaontareng kwa ntle ga kokamelole e e tlhamaletseng le pele a tsenela katiso e e tshwanetseng. Le fa go ka ngangisanwa gore modiri yo o amegang o tshwanetse a ithuta tiro “ ka go dira “ ga go a tshwanelwa ga lebalwa gore kgato ya go nna jalo e ka baka eng mo seriting sa mothapi, fa modiri a tsaya dikgato ka mokgwa o e seng ona kgotsa badirisi ba itemogela tiego e e sa amogelesegeng.

4.4.5 Modiri ga a tshwanela go amega mo tirisanong kgotsa kgato e e thulanang kgotsa e e kgoreletsang go dira ditiro tsa gagwe tsa semmuso.

Go solofetswe gore badiri botlhe ba dire ka boikanyego le boineelo gore tirelosetshaba e tshepiwe go ya pele. Se se tlhoka gore badiri ba se amega fa ba le mo tirong le fa ba se mo tirong mo mererong kgotsa ditiro tse di ka:

- (a) tsewang e le bonwenwe kgotsa bogodu.
- (b) Kgoreletsang tswelotso ya ditiro tsa bona;
- (c) Tlhotlheletsang mokgwa o ba dirang tiro ka ona;
- (d) Tlhotlheletsang maikarabelo a bona mo go tsayang ditshwetso.;
- (e) Bakang matlhabisaditlhong mo Pusong jaaka mothapi; kgotsa
- (f) Tsewang di sitela kgotsa di tsaya letlhakore la makoko mangwe.

Maitsholo a Badiri mo tirong le kwa ntle ga tiro a tshwanetse a dira gore Mmuso o o busang le ditokololo tsa setshaba di tshepe gore ba dira tiro ya bona ka boikanyego ka maikaelelo a le mangwe fela a a siametseng thata dikgatlhegelo tsa setshaba.

Sekao 1: Modiri yo a dirang ka go sekaseka lekgetho ga a tshwanela gore morago ga tiro kgotsa mo diureng tsa tiro a bone moputso ka go thusa ditokololo tsa setshaba go tila lekgetho.

Sekao 2: Modiri ga a tshwanela a dira mo botong ya mokgatlo/ kgwebo e lefapha la gagwe le dirang kgwebo le yona.

4.4.6 Modiri o tla kopa go ntshiwa mo kगतong nngwe le nngwe ya semmuso kgotsa tiro ya go swetsa e e ka bakang poelo e e sa tshwanelang ya sebele, mme ntlha e, e tshwanetse ya tlhagisiwa ke modiri ka botlalo.

Fa badiri ba utlwa gore ba ka se dire tiro ya bona ka tshwanelo kgotsa go tsaya tswetso kgotsa fa batho ba bangwe ba ka tswa ba dumela gore ga ba ne ba kgona go dira ka tshwanelo kantlha ya lebaka lengwe la kamego go tswa kwa ntle, ba tshwanetse ba ikgogela morago ka bonako mo ditirong tsa go nna jalo go sireletsa tolamo, boikanyego le botshepegi ba sebopego sa tirelosetshaba.

Sekao 1: Fa modiri a dira mo setlhopheng sa go tlhophisa se se rwalang maikarabelo a go tlatsa phatlhatiro e e lolea mme a lemoga gore tokololo nngwe ya losika e dirile kopo ya phatlhatiro eo mme o tsentswe mo lenaneokhutsweng, modiri wa go nna jalo o tshwanetse a intsha mo tsamaisong kantlha ya fa go tsewa gore a ka tsaya letlhakore. Modiri o tshwanetse a itsise se ka go kwala.

Sekao 2: Fa modiri a amega mo go rekeleng porojeke ya mmuso naga mme nngwe ya dinaga e le ya wa losika la gagwe, o tshwanetse a itsise baokamedi ba gagwe ka lebaka le mme a tswa mo thekong ya go nna jalo.

4.4.7 Modiri o amogela maikarabelo a go tsenela katiso le go itlhabolola ka metlha mo tirong ya gagwe.

Ke maikarabelo a balaodi le baokamedi go bona gore badiri ba ba ka fa tlase ga bona ba amogela katiso e e tswelletseng go netefatsa gore ba ka dira tiro ya bona ka go ikemela le go inonotsha gore ba tswelletseng isagwe ya bona ya tiro. Le fa go le jalo modiri mongwe le mongwe o na le maikarabelo ka sebele go tsaya dikgato tse di tlhokegang go netefatsa gore o –

- (a) na le kitso e e tletseng le go tlhaloganya se se solofetsweng mo go ene jaaka modiri wa tirelosetshaba.
- (b) O na le kitso e e tletseng le go tlhaloganya gore ditiro tsa gagwe di diriwa jang; le
- (c) Go oketsa kitso le bokgoni jo bo tla dirisiwang mo isagweng mo maemong a a kwa godimo.

Sekao 1: Fa modiri yo montshwa a sa itse sentle gore ditiro tsa gagwe di diriwa jang o tshwanetse a dirisa dikaelo tse di tlhalosang ditiro tse di maleba mme a ka kopa badiramongo kgotsa mookamedi kgotsa a ba kopa ka bobedi go mo thusa.

Sekao 2: Badiri ba ba diretseng tirelosetshaba mo dingwageng tse dintsi ba ka supa fa ba sa ipaakanyetsa sentle dikarolo tse dingwe tsa tiro ya bona. Go tla nna mosola mo go bona go dirisa tshono nngwe le nngwe ya katiso ya go ya pele, sekao, go feleletsa mojulu o o amanang le tlhokego ya tiro ya bona kgotsa go ikwadisetsa dithuto tsa go ya pele.

4.4.8 Modiri o a ikanyega le go ikarabela fa a dira ka matlole a setshaba mme o dirisa tirelosetshaba le metswedi e mengwe ka maikarabelo le ka tshwanelo le mo mabakeng fela a a letlilweng a semmuso.

Setshaba ka kakaretso se naya badiredisetshaba dithoto le matlole a Mmuso mme se solofetse gore badiri ba tshware dilo tse ka maikarabelo le ka boikanyego.

Go solofetswe gape gore badiri ba bolokele baduelalekgetho mo go tsholeng dithoto tsa setshaba le matlole. Go botlhokwa gore badiri ba lemoge gore fa ba tshola ditshenyegelo tsa Mmuso di le kwa tlase go tla tlhagisiwa ditirelo tsa boleng bo bo botoka mo nageng ka bonnye ba metswedi e e leng teng.

Sekao 1: Fa modiri a dirisa matshini wa fekese ga a tshwanela go romela le go amogela difekese tsa poraebete ka go dira eketse ke tsa semmuso. Fa modiri a eletsa go romela fekese ya poraebete o tshwanetse a amogela tetla ya go dira jalo mme o tshwanetse a duelela tiriso ya matshini.

Sekao 2: Modiri o dirisa thoto ya Mmuso (dijanaga, dimatshini, fanitshara jalo le jalo) ka botlhaswa mme a bake tshenyo. Se se raya gore tshetele ya setshaba e a senngwa mme go ka tlhagisiwa ditirelo tsa maemo a a kwa tlase tse setshaba se sa di kgatlhegeleng.

Sekao 3: Modiri o dirisa thoto ya Mmuso (sengwe le sengwe go tloga ka pampiri le pensele go fitlha mo dijanageng) mo mabakeng a gagwe a poraebete. Se ga se mo kgatlhegelong ya setshaba gonne motho ga a utswetse Mmuso le moduelalekgetho fela mme o dira gore le setshaba se se tshepe tirelosetshaba.

4.4.9: Modiri o tsweletsa tsamaiso e e siameng, ya bokgoni, e e dirang, e e seng bofitlha le ya maikarabelo.

Tsweletso ya tsamaiso e e siameng, ya bokgoni, e e seng bofitlha le ya maikarabelo e kaya gore moagi mongwe le mongwe o na le phitlhelelo e e lekanang ya tirelo ya bokgoni, ya thuso le botsalano go sa kgathalesege maemo a gagwe, bong, morafe jalo le jalo.

Mo tlhagisong ya tirelo e e siameng, ya bokgoni le ya maikarabelo go tshwanetse ga tsewatsia botlhokwa le metheo ya Molaotheo. Badiri ba tshwanetse ba leka ka dinako tsotlhe go leka go digela ditiro tsa bona kwa ntle ga tiego mme ba tshwanetse ba tswelapele go dira tiro ya maemo go sa kgathalesege gore tiro e lebege e se botlhokwa go le kanakang.

Sekao 1: Fa modiri a filwe taelo ya go dira difotokopi tsa dikwalo tse di tshwanetseng tsa gokelelwa mo makwalong a a yang kwa ditheong tse di farologaneng, dikhopi tsa go nna jalo di tshwanetse tsa nna phepa le go bonala sentle gonne se, se tla nna le tshwaelo mo sebopegong sa setheo.

Sekao 2: Modiri yo a rwalang maikarabelo a go laola dipalangwa tsa Mmuso o tshwanetse a netefatsa gore dibukatiragalo tsa dijanaga tsotlhe tse di filweng lekala la

gagwe di rebolwa ka nako le gore dikilomitara tsotlhe tse di tsamailweng di kwadilwe ka tshwanelo.

Sekao 3: Ditirisano tsotlhe tsa semmuso di tshwanetse tsa kwadiwa ka tshwanelo gore kgato e e latelwang le dikakanyetso tse di dirisitsweng di tle di supagale sentle fa go ka nna le patlisiso kgotsa phapang. Se se tla oketsa tlhokego ya bofitlha.

4.4.10 Modiri mo tirong ya gagwe ya semmuso o tla begela bathati ba ba tshwanetseng tsietso, bonwenwe, tirelomolemo, tsamaiso e e sokameng le tiragalo nngwe le nngwe e e leng ya tlolomolao kgotsa e e sa siamelang kgatlhego ya setshaba.

Bonwenwe bo kaya tlhokego e e anameng ya maitsholo bogolo thata boraebari le tsietso. Gantsi bo tsamaisana le ditlwaelo tse dingwe tsa bosinyi, sekao, tlhotlheetso ya go rekisa, thekiso ya diritibatsi, badiri ba ba seng teng, tsietso le bosinyi bo bo rulagantsweng bo bo ka tshosetsang ikonomi ya nnete. Sa ntlha ke lebaka la tshenyego ya leago mme seno ga se a siamela setshaba sengwe le sengwe. Ka gale se tlhotlheetswa ke dingwao tsa leago “ tsa go huma ka bonako” . Sa bobedi bo nyatsa tshwanelo ya tsamaiso ya sepolotiki ka go senya tshepo le boikanyego gonne fa tsamaiso e latlhelwa ke boikanyego go bakega tlelaemete e e sa iketlang le tlhokego ya molao. Sa boraro bo tlhakatlhakanya tsamaiso ya ikonomi. Bo dira se ka go sa tlhotlheetse dipeeletso tsa bagwebi ba selegae le ba kwa ntle. Bonwenwe bo ja tshepo le boikanyego ba setshaba mo temokerasing ya rona. Re tshwanetse ra bo fedisa gotlhelele.

Ke tiro ya badiri botlhe go bega kgato nngwe le nngwe ya bosinyi, maitsholo a go tlhoka boikanyego kgotsa ditiro tsa bonwenwe kwa baokameding ba bona kgotsa mothati yo o maleba ka bonako fa ba lemoga ditiragalo tse. Ditiro tsa bonwenwe gantsi di bakwa ke tlhokego ya maitsholo mo tirong, tlhokego ya maikarabelo a setshaba le tirelomolemo.

Sekao 1: Modiri yo a rwalang maikarabelo a go tsamaisa badiri ba Mmuso ka metlha ka minibus a ka nne a letliwa ka mabaka a a rileng go ikisa gae le go phaka minibus kwa a nnang teng. Badiramogo ba lemoga gore modiri o dirisa minibus jaaka tekisi go bona letseno. Ba tshwanetse ba bega se kwa mookameding wa modiri. Fa go sa tsewe dikgato tse di tshwanetseng morero o ka begiwa kwa Mosireletsing wa Setshaba.

Sekao 2: Fa modiri mo Lefapheng la Dipalangwa le le rwalang maikarabelo a go naya batlolamolao wa tsela dikotlhao tsa pharakano a newa tshetele ke mokgweetsi go nna pipamolomo, o tshwanetse a bega motho yo a mo nayang bipamolomo ka bonako go sekisiwa. Fa modiri a amogela pipamolomo o nna le molato wa bonweenwee.

Sekao 3: Modiri ga a amege mo ditirong tsa bonweenwee mme o itse badiramogo ba ba amegang. Fa modiri a didimala mme a sa bege tiragalo e o tla maikarabelo a botlhe a tshiamo ya tirelosetshaba. Mo tiragalong ya go nna jalo e nna karolo ya boweenwee.

4.4.11 Modiri o naya kgakololo ka botshepegi le go sa tseye letlhakore mo bothating jo bo kwa godimo go ya ka tshedimosetso yotlhe e e leng teng e e maleba fa a kopiwa thuso ya mothale o.

Fa badiri ba kopiwa go naya bookamedi bongwe le bongwe jo bo kwa godimo kgakololo mo morerong o o rileng, e tshwanetse ya newa mo motheong wa tshiamo ya boporofeshenale go ya ka maitsholo mo tirong. Kgakololo e ga ya tshwanela go tlhotlheletswa ke dikgatlhegelo tsa sebele, tse di sa ratiwang kgotsa tse di ratiweng.

Sekao: Modiri yo a dirang ka ngongorego ya modirimmogo mme a mo utlwela botlhoko ga a tshwanela go fitlhela botsamaisi dintlha go dira gore ngongorego ya modirimmogo e nne mo maemong a a botoka. Go fitlhiwa ga tshedimosetso e e maleba mo lebakeng le go ka nne ga se siamele lefapha/tsamaiso.

4.4.12 Modiri o tlotla sephiri sa merero, dikwalo le dipuisano tse di rulagantsweng kgotsa di tsewa e le tsa khupamarama kgotsa tsa sephiri.

Tlhokego ya bofitlha e kaya , *gareng ga tse dingwe*, gore mongwe le mongwe o na le tshiamelo ya go bona tshedimosetso e e tshotsweng ke Mmuso, fa e le gore tshedimosetso ya go nna jalo e a batlega, go sireletsa ditshiamelo dingwe tsa motho. Le fa go le jalo go ka nna le tshedimosetso e e tsewang e le ya sephiri. Mo lebakeng la go nna jalo ke tiro ya modiri go tlotla bosephiri kantlha ya fa tshenolo e ka se siamele Mmuso.

Sekao 1: Go tla bo go fosagetse gore modiri a neye bobegakgang tshedimosetso ya sephiri jaaka memorantamo wa Kabinete kgotsa pholesi e e tlhamiwang ya Mmuso o o busang.

Sekao 2: Tshedimosetso e e tsholwang mo rekotong ya sebele ya modiri e tsewa e le khupamarama mme e tshwanetse ya tsholwa jalo ka dinako tsotlhe. Jaaka sekao tshedimosetso e ga ya tshwanela go fiwa ditlamo tsa inšorensense, kgotsa setlamo sengwe le sengwe se se kwa ntle, kwa ntle ga gore go bo go na le lebaka le le amogelesegang la go dira jalo le go letliwa ka tshwanelo.

Sekao 3: Tlhaeletsano ya Ileketeroniki

Tshedimosetso ya khupamarama le e e tshwenyang e tshwanetse ya fekesiwa fela fa go sena dikgonagalo tse dingwe tse di babalesegileng thata. Fekese ya go nna jalo e tshwanetse ya letliwa pele ke moromedi le moamogedi, tshedimosetso e e tsewang e le ya khupamarama e kgolo le ya sephiri se segolo ga ya tshwanelwa go romelwa ka mafaratlhatlha a setshaba, kwa ntle ga gore go bo go tserwe dikgato tsa pabalasego. Mo mabakeng otlhe tshedimosetso e e kwa tswang e le mo sebopegong sengwe le sengwe e tshwanetse ya bolokiwa ka go notlelelwa.

TAOLO YA PHITLHELELO: Tshedimosetso e e farologaneng e tshwanetse ya fitlhelwa ke badirisi ba ba maleba le ba e lebisitsweng kwa go bona. Lenaneo la tlhatlhobo la taolo ya phitlhelelo le tshwanetse la dirisiwa. Tshiamelo ya phitlhelelo e tshwanetse ya tsayatsia tswelelopele ya tiro. Diphasewete ga di a tshwanela go aroganwa le motho yo mongwe ka lebaka lengwe. Phitlhelelo ya rimoutu e tshwanetse ya laolwa ka pabalasego e e maleba le boitshupo jo bo tletseng, mekgwa ya netefatso le ya tlhotlhetso. Phitlhelelo ya makoko a boraro e letlwa fela mo ditiragalong tse mo go tsona go nang le dikotsi tse dinnye kgotsa fa di se teng gotlhelele.

E-MAIL LE WWW: Di tshwanetse tsa dirisetswa mabaka a tiro mme e seng mabaka a a bosula le a a sa letliwang. Thomelo ya tshedimosetso e e botlhokwa thata e tshwanetse ya tsamaya ka pabalasego e e maleba le mosaeno wa ileketoroniki. Tikologo e tshwanetse ya babalelwa gore e se nne le mogare mme thomelo e e belaetsang ga ya tshwanelwa go bulwa. Elatlhoko tlolo ya tetlokhopi, netefatsa tshedimosetso mme o supe kamogelo ya metswedi. Materiale o o sa tshwanelwang o tshwanetse wa tlhotlhiwa.

TSHIRELETSO YA TSHEDIMOSETSO: Tshedimosetso ya sephiri ka gale e tshwanetse ya romelwa ka pabalasego. Dikgato tse di dirisiwang tsa pabalasego di tshwanetse tsa nna kwa setlhoweng le go itsisiwe badiri botlhe. Sephiri le khupamarama di tshwanetse tsa tshegetswa ka dinako tsotlhe. Mogwa o makala a boraro a tla tsholang tshedimosetso ka ona o tshwanetse wa itsiwe pele tshedimosetso e romelwa. Pabalasego ya tshedimosetso ga ya tshwanela go nna mo phaseweteng fela mme e tshwanetse ya dirisiwa le mekgwa e mengwe ya tlaleletso, sekao, go tshwanetse ga batlisisiwa mogwa wa bio-metrics. Batho ba ba letlilweng ke bona fela ba ba tshwanetseng ba bua le bobegakgang. Dipuisano tsa go nna jalo di tshwanetse tsa rulaganngwa sentle mme tsa tsamaisana le letlhomeso le le anameng. Diaterese, dinomere tsa fekese di tshwanetse tsa netefatswa pele ga thomelo.

TWANTSHO YA BOSINYI JWA CYBER: Mararang otlhe a tshwanetse a dirisa maemo a a kwa godimo a pabalasego. Tshekatsheko ya dikotsi e tshwanetse ya diriwa ka dipaka go bona gore ditlhaselo di ka fokodiwa jang. Go tshwanetse ga netefadiwa dikgonagalo tsa ka bonako tsa paakanyo. Bosupi ga ba tshwanela go tlogelwa kantlha ya fa bo le mo sebopegong sa ileketoroniki. Bosinyi ba Cyber bo otlhaiwa ka molao go ya ka Molao wa Eleketoroniki le Tirisano, Molao wa Kelotlhoko le Kgoreletso le metswedi e mengwe ya molao wa bosinyi. Badiri ba tshwanetse ba nna ba le kelotlhoko le go tlhokomela.

4.5 MAITSHOLO KA SEBELE LE DIKGATLHEGELO TSA PORAEBETE.

4.5.1 Modiri mo ditirong tsa semmuso o apara le go itshola ka mokgwa o o tla oketsang seriti sa tirelosetshaba.

Mmuso le setshaba ba solofetse maemo a a kwa godimo a boporofesenale mo badiredisetshabeng. Boporofesenale fa bo kaya go dira ka nako, go itshimololela, boineelo, bokgoni le boleng mo go tlhagiseng tirelo. Ka gale moaparo o tshwanetse wa nna phepa, wa tshwanela le go tlotlega. Badirti ba bogolo thata ba dirang le setshaba ba

tshwanetse ba tlhokomela gore ba se apare ka mokgwa o e seng wa tshwanelo kgotsa go lebega botlhaswa.

Sekao 1: Badiri bogolo thata ba ba dirang le setshaba ka tthamalalo ga ba tshwanela ba dira ka gempe e e kgagogileng kgotsa marukhu a a nang le diphatlha fa re naya sekao.

Sekao 2: Ga go modiri ope wa setshaba yo a tshwanetseng a tla tirong a lebega a le botlhaswa. Sekao, fa modiri yo a dirang kwa matsenong a boditshabatshaba a go tsena mo nageng a tla tirong a sa šefa mme a nka bojalwa o tla senya seriti sa Aforika Borwa mme se ga se ne se siamela naga.

4.5.2 Modiri o nna le maikarabelo mo tirisong ya dino tse di tagang kgotsa sedirisiwa sengwe le sengwe se se tagang.

Badiri ga ba tshwanela go tagiwa fa ba le mo tirong. Kwa ntle ga gore se se ka tlhabisaditlhong se ka nna le tlhotlheletso mo go direng tiro ya bona le kamano le badiri ba bangwe le setshaba.

Maikutlo a badiri le mowa o montle wa setlhopha di botlhokwa mo tsamaisong ya setlamo. Badiri ga ba tshwanela go itlhabisaditlhong fa pele ga badirammogo ka go dirisa ditagi botlhaswa mo meletlong ya semmuso.

Tota le fa modiri a se mo tirong o tla tswelela go nna modiredisetshaba mme o tshwanetse a dira ka maikarabelo gore a se swabise tirelosetshaba.

Sekao 1: Mookamedi yo a nwang thata mo nakong ya moletlo wa ofisi mme a tagwa o tla itlhabisaditlhong mo bagolwaneng ba gagwe, badirammogo le badiri ba ba dirang ka fa tlase ga gagwe. Se se ka nna le ditlamorago mo tsamaisong e e siameng ya lekala la gagwe.

Sekao 2: Fa modiri, bogolo thata yo a tshwanetseng a thusa setshaba a tla mo tirong a nka bojalwa (kgotsa a tagilwe) o na le molato wa maitsholo a a maswe mme maitsholo a gagwe a tla senya seriti sotlhe le bokgoni jwa tirelosetshaba. Go botlhokwa go tlhaloganya gore maitsholo a mohuta o a tsewa e le maitsholo a a maswe mme modiri o lebanwe ke tatofatso mo mabakeng a.

4.5.3 Modiri ga a tshwanela gore kwa ntle ga tetla ya pele e e kwadilweng ke Tlhogo ya Lefapha a bone kgotsa a amogele dimpho tsa poraebete, dipelo kgotsa didirisiwa tsa boleng jwa tshelete (tlhaloso le boleng le motswedi wa mpho ya boleng bo bo fetang R350) go tswa mo mothong mongwe le mongwe mo nakong ya tiro ya gagwe gonne seno se ka tsewa e le boraebari.

Fa motho a thapilwe jaaka Modiredisetshaba thapo ya go nna jalo e na le bokao jo bo kgethegileng thata. Go kaya gore modiri wa go nna jalo o rekisetsa Mmuso bodiri jwa gagwe mme o tla duelwa ka lekgetho le le kokoantsweng mo setshabeng ka bophara mme

o tla rebolela setshaba tirelo e e gaisang go ya ka fa go kgonegang ka teng le ka botswapelo.

Badiredisetshaba le setshaba ka kakaretso ba tshwanetse ba tlhaloganya sentle gore kwa ntle ga gore go tlhokege go ya ka semmuso gore tokololo ya setshaba e duele tshetele ya tlaleletso ya tirelo e e kgethegileng, sekao, ke mo lebakeng la tuelo ya tshetele e e rileng e e tshwanetseng ya duelelwa go rebolwa ga lekwaloitshupo., *ga go* dituelo tsa go ya pele tse di tshwanetseng tsa duelwa ka mokgwa mongwe. Motheo o, o tshwanetse wa akaretswa mo ditšhateng tsotlhe tsa tirelo mme o tshwanetse wa phasalatswa sentle mo dikagong tsa setshaba go se sedimosetsa. Fa go tlhokega tuelo ya tlaleletso ya tirelo e e rileng seno le sona se tshwanetse sa supywa mo lekwalong (kopo) le le maleba.

Go le jalo batlamedi ba ditirelo mo lekaleng la poraebete ba tshwanetse ba lemosiwa ntlha ya gore Tirelosetshaba mo thekong ya dithoto/ ditirelo e bofiwa ke metheo e e leng teng mo Molaotheong e e laolang tsamaiso ya setshaba e e tlhokang maemo a a kgonegang a a kwa godimo a maitsholo a boporofešenale. Thebolo ya dimpho, diketleletso, dimateriale tsa kitsiso, ditaletso tsa dijo tsa motshegare jalo le jalo, ga di a tshwanela go nna karolo ya ditiro tsa kitsiso mo Tirelosetshabeng kantlha ya fa e tlhagisa kakanyo/mogopolo ya tlhotlhetso e e sa tshwanelang ya batsayatshwetso mme e baka gape kgaisano e e sa lolamang e batlamedi ba banye ba ditirelo ba sa kgoneng go dira ditiro tsa go nna jalo.

Kantlha ya fa se e le morero o o tshwenyang thata, maikemisetso ka tse di latelang ke go dira dikaelo tse di kaelang dikgato tsa mafapha. Ga go kgonege go tlamela mafapha ka dikaelo tse di tletseng mme mafapha a tshwanetse a ikgolaganya le khomisene ya Tirelosetshaba go bona kgakololo, fa a na le dipelaelo mo tsamaisong ya maemo a a rileng a ka nneng a tlhagelela.

Kamogelo ya dimpho dingwe le dingwe kgotsa didirisiwa tse dingwe tsa boleng jwa tshetele go tswa mo mothong mongwe le mongwe kgotsa setlamo se se tswelatsang kgwebo kgotsa go dira ditiro tse di laolwang ke ditiro tsa badiri, di ka amogelwa fela ka tetla e e kwadilweng ke Tlhogo ya Lefapha.

Go botlhokwa go elatlhoko gore dimpho le kamogelo go tswa mo motsweding o e seng wa tokololo ya losika di tshwanetse tsa begiwa. Dimpho/dipoelo tse di tshwanetseng tsa begiwa di tshwanetse tsa feta R350. Badiri ba ka ikgolaganya le khomišene ya Tirelosetshaba fa go na le dipelaelo mo ntlheng ya kamogelo ya dimpho.

4.5.4 Modiri ga a dirise kgotsa go ntsha tshedimosetso nngwe le nngwe ya semmuso go bona dipoelo ka sebele kgotsa dipoelo tsa ba bangwe.

Badiri ba mo tirong ya bona ya semmuso ba golaganang nako le nako le tshedimosetso ya khupamarama kgotsa ya sephiri ga ba tshwanela go tlhagisa tshedimosetso kwa ntle ga go amogela tetla ya gore ba dire jalo. Tshedimosetso ga ya tshwanela go rebolwa kgotsa go dirisiwa go bona dipoelo ka sebele kgotsa poelo ya ba bangwe kgotsa go emanokeng tlhaselo ya sebele ya ba bangwe. Go botlhokwa gore badiri ba tsayetsia gore go gololwa

ga tshedimosetso go ka nna mo kgatlhegolong ya tirelosetshaba. Badiri ba tshwanetse ba tlhaloganya gore tlhokego ya bofitlha ga e reye go senolakiwa fela ga tshedimosetso. Kantlha ya fa go sa kgonege go naya dikaelo tse di tletseng tsa gore ke tshedimosetso efe e e tshwanetseng ya fiwa mang, badiri ba tlhotlheletswa go batla ka gale tetla pele go tswa mo bothating bo bo kwa godimo fa ba na le dipelaelo.

Sekao 1: Tlhagiso ya mabaka a go tlhopha kgotsa dipotso tsa puisano mo badirakopong ba phatlhatiro ga go ne go sitela fela bakopi ba bangwe mme go tla ama ditshwanelo tsa bakopatiro ba bangwe tsa go nna le tshono e e lekanang ya go batla phatlhatiro ka mokgwa o o sa siamang.

Sekao 2: Fa modiri kantlha ya maemo a tiro ya gagwe a na le kitso ya porojeke ya Mmuso e e tla oketsang boleng jwa thoto mo kgaolong e e rileng modiri ga a tshwanela go dirisa tshedimosetso ya go nna jalo ka tsela nngwe go ikhumisa kgotsa go humisa balosika kgotsa ditsala.

4.5.5 Modiri ga a tshwanela go dira tiro ya tuelo kwa ntle ga ditiro tsa gagwe tsa semmuso kgotsa go dirisa didirisiwa tsa ofisi go dira tiro ya go nna jalo kwa ntle ga tetla.

Go solofetswe gore badiri ba dirise monagano wa bona ka botlalo, nako le bokgoni mo tirelosetshabeng gonne e le mothapi wa bona. Maemo le ditopo tsa tiro tsa dikgatlhegelo tsa tirelosetshaba le setshaba di ka kgoreletswa ke modiredisetshaba yo a dirang tiro e e duelang morago ga ditiro tsa gagwe tsa semmuso. Kantlha ya moo go botlhokwa go amogela tetla go le pele ya go dira tiro e e duelang morago ga diura tsa go dira.

Sekao 1: Modiri e nna mogwebammogo mo kgwebong. Go na le thulaganyo ya gore a nne mo tirong kwa kgwebong morago ga nako ya diura tsa go dira. Ka tshoganyetso maemo a tiro ya gagwe kwa setheong sa tirelosetshaba a batla gore a dire nako e e okeditsweng. Ditlamorago tsa se di ka baka thulano ya dikgatlhego, tlhakanotlhogo le monagano o o aroganeng.

Sekao 2: Ngaka ya kalafi e e thapilweng mo bookelong jwa Mmuso ga e ne e dira tiro ya tlaleletso e e amogelang tuelo mo go yona kwa sejering ya tsala kgotsa go dirisa didirisiwa tsa Mmuso kgotsa melemo mo lebakeng le, kwa ntle ga tetla ya tlhogo ya lefapha.

Sekao 3: Modiri o dira kwa tirong ya bobedi morago ga dinako tsa tiro mme seo se raya gore o robala morago ga nako. Dipholo tsa seo ke go lapa ga modiri mo nakong ya tiro mme ga a kgone go dira go fitlhelela mo maamong a a solofetsweng kgotsa a a kgonang. Se ga se mo kgatlhegolong ya setshaba mme se senya tshetele ya baduelalekgetho.

KGAOLO 2

KHOUTU YA MAITSHOLO YA TIRELOSETSHABA

A MAIKAELELO

- A.1 Gore ditlamelo tse di maleba tsa molatheo tse di amanang le Tirelosetshaba di dire, go solofetswe gore badiri botlhe ba diragatse Khoutu ya Maitsholo e e rebotsweng mo Kgaolong e.
- A.2 Khoutu e tshwanetse ya dira jaaka kaelo ya badiri ya seo se solofetsweng mo go bona go tswa mo ntlheng ya maitsholo mo maitsholong a bona ka bongwe le mo dikamanong tsa bona le ba bangwe. Go solofetswe fa tiragatso ya Khoutu e tla oketsa boporofošenale le go thusa go netefatsa go tshepiwa ga Tirelosetshaba.

B. MATSENO

- B.1 Go tlhokega gore badiri ba fiwe kaelo tebang le kamano ya bona le batsholamarapo ba kokoanobosetshaba, ba dipolotiki le ba khuduthamaga, badiri ba bangwe le setshaba le go supa maemo a badiri ba tshwanetseng ba dira ditiro tsa bona mo go ona, se se tshwanetseng sa diriwa go tla thulano ya dikgatlhegelo, le se se solofetsweng mo go bona mo maitsholong a bona ka sebele, mo setshabeng, le mo botshelong jwa poraebete.
- B.2 Le fa Khoutu ya Maitsholo e tshamilwe go nna e e feletseng go ya ka fa go kgonagalang ka teng, ga se sete e e feletseng ya melawana e e laolang maemo a maitsholo. Le fa go le jalo baeteledipele ba mafapha kantlha ya maikarabelo a bona go ya ka karolo 7 (3) (b) ya Molao wa botsamaisi le tsamaiso e e nang le bokgoni ya mafapha a bona le tsweletso ya kgalo gareng ga tse dingwe, ba patelesega go netefatsa gore maitsholo a badiri ba bona a tsamaelana le metheo le boleng ba tsamaiso ya setshaba mmogo le ngwao le maemo a a tshagisiwang ke Molao. Baeteledipele ba lefapha ba tshwanetse ba netefatsa gape gore badiri ba bona ba itse dikgato tse le go di amogela le go di ikobela.
- B.3 Maikaelelo magolo a Khoutu ke a a amogelesegang a go tswelletsa bokao jwa maitsholo. Le fa go ntse jalo modiri o tla nna le molato wa go tlhoka maitsholo mme a ka otlhaiwa ka tumalelano e e akaretsang e e maleba fa a tlola tshiamelo nngwe le nngwe ya Khoutu ya Maitsholo kgotsa a retelwa ke go diragatsa tshiamelo nngwe le nngwe ya yona.

C KHOUTU YA MAITSHOLO

C.1. KAMANO LE KOKOANOTHEOMOLAO LE BOTSAMAISI

Modiri –

- C.1.1. O ikanyega mo Repaboliking ya Aforika Borwa le go tlotla Molaotheo le go o ikobela fa a dira ditiro tsa gagwe tsa letsatsi le letsatsi.
- C.1.2 O baya dikgatlhegelo tsa setshaba kwa pele fa a dira ditiro tsa gagwe.
- C.1.3 O diragatsa dipholesi tsa mmuso o o busang ka botswapelo fa a dira ditiro tsa gagwe tsa semmuso jaaka di tlhagelela mo melaong yotlhe le mo dikaelong tse dingwe.
- C.1.4 O thagafalela go itse le go ikobela melao yotlhe le dikaelo tse dingwe tse di amanang le maitsholo le ditiro; le
- C.1.5 go dirisana le ditheo tsa setshaba tse di tlhomilweng go ya ka molao le Molaotheo mo go tswelletseng kgatlhegelo ya setshaba.

C.2 KAMANO LE SETSHABA

Modiri –

- C.2.1 o tswelletsa kitlano le maemo a mantle a setshaba sa Aforika Borwa fa a dira ditiro tsa gagwe tsa semmuso;
- C.2.2 o tla direla setshaba kwa ntle ga go tsaya letlhakore gore Tirelosetshaba e tshepiwe;
- C.2.3 o tla dirisana le setshaba ka bonolo, ka go thusa le go fitlhelega ka tshwanelo le go tshwara ditokololo tsa repaboliki ka dinako tsotlhe jaaka badirisi ba ba nang le tshwanelo ya go amogela tirelo ya maemo a a kwa godimo;
- C.2.4 o amogela mabaka le matshwenyego a setshaba fa a dira ditiro tsa gagwe tsa semmuso le fa a tsaya ditshwetso tse di ba amang.
- C.2.5 o ineetse go direla ka bonako mo tlhabololong le mo thatlosong ya Maaforika Borwa otlhe;
- C.2.6 ga a kgetholole tokololo nngwe le nngwe ya setshaba ka lotso, bong, semorafe kgotsa lotso la loago, mmala, ditlwaelo tsa bong, bogolo, kgolofalo, bodumedi, tatelo ya dipolotiki, mogopolo, tumelo, setso kgotsa puso;

- C.2.7 ga a dirise botlhaswa maemo a gagwe mo Tirelosetshabeng go tswelletsa kgotsa go nyatsa dikgatlhegelo tsa lekoko lengwe le lengwe la dipolotiki kgotsa setlhopha se a se kgatlhegelang;
- C.2.8 o tlotla le go sireletsa seriti sa mongwe le mongwe le ditshwanelo tsa gagwe jaaka di tlhagelela mo Molaotheong; le go
- C.2.9 amogela tshwanelo ya setshaba ya go fitlhelela tshedimosetso go sa akaretswe tshedimosetso e e sireleditsweng ka molao

C.3. KAMANO MAGARENG GA BADIRI

Modiri –

- C.3.1 o dirisana ka botlalo le badiri ba bangwe go tswelletsa kgatlhegelo ya setshaba.
- C.3.2. o dira ditaello tsoatlhe tse di tshwanetseng tse di rebolwang ke batlhankedi ba ba neilweng dithata tsa go di rebola fa e le gore ga di kgatlhanong le ditshiamelo tsa Molaotheo kgotsa molao mongwe le mongwe.
- C.3.3 o tlogela go tsaya letlhakore la balosika le ditsala mo ditirong tse di amanang le tiro mme ga a dirise botlhaswa ka gope bothati ba gagwe kgotsa go tlhotlheletsa badiri ba bangwe kgotsa go tlhotlheletswa go dirisa botlhaswa bothati ba gagwe.
- C.3.4 o dirisa ditsela tse di tshwanetseng go tlhagisa dingongorego tsa gagwe kgotsa go kaela baemedi;
- C.3.5 o ineetse mo tlhabololong e e tletseng, go tshabega le go dirisa badiri ba gagwe le tswelsetso ya dikamano tse di siameng tsa badiri le gare ga badiri.
- C.3.6 o dira ka tolamo, boporofeshenale le ka go lekana le badiri ba bangwe go sa kgathalesege lotso, bong, semorafe kgotsa lotso la leago, mmala, tlwaelo ya bong, bogolo, kgolofalo, bodumedi, tatelo ya dipolotiki, mogopolo, tumelo, setso kgotsa puo; le
- C.3.7 go sa dire ditiro tsa lekoko la dipolotiki mo lefelong la tiro.

C.4 GO DIRA DITIRO

Modiri –

- C.4.1 o lwela go fitlhelela maikemisetso a setheo sa gagwe ka tshomarelo le kgatlhegelo ya setshaba.
- C.4.2 o a akanya fa a dira ditiro tsa gagwe, o batla ditsela tse di gaisang tsa go rarabolola mathata mme o oketsa tiragatso le bokgoni go ya ka bokao ba molao.

- C.4.3. o dira ditiro tsa gagwe ka bonako.
- C.4.4 o dira ditiro tsa gagwe ka boporofesenale le ka bokgoni;
- C.4.5 ga a amege mo tirisanong kgotsa mo kगतong e e thulanang kgotsa e e kgoreletsang ditiro tsa gagwe tsa semmuso.
- C.4.6 o tla intsha mo kगतong nngwe le nngwe ya semmuso kgotsa kgato ya go tsaya tshwetso e e ka bakang dipoelo tsa sebele tse di sa tshwanelang, mme seno se tshwanetse sa begiwa ke modiri ka tshwanelo;
- C.4.7 o amogela maikarabelo a go tsenela katiso e e tseletsengpele le go itlhabolola mo pakeng yotlhe ya gagwe ya go dira;
- C.4.8 o boikanyego le maikarabelo fa a dira ka matlole a setshaba mme o dirisa dithoto tsa Tirelosetshaba le metswedi e mengwe ka tshwanelo le ka bokgoni le go e dirisetsa mabaka a semmuso a a letlilweng.
- C.4.9 o tseletsisa tsamaiso e e siameng e e nang le mairakabelo, e e bokgoni, e e dirang le e e seng bofitlha.
- C.4.10 mo tsamaisong ya ditiro tsa gagwe tsa semmuso o tla begela bothati bo bo tshwanetseng, bogodu, bonweenwee, bolosika, tsamaiso e e botlhaswa le tiragalo nngwe le nngwe ya tloamolao kgotsa e e sa siamelang kgatlhego ya setshaba;
- C.4.11 o tla naya bothati jo bo kwa godimo kgakololo e e ikanyegang e e sa tseyeng letlhakore le go ikaega ka tshedimosetso yotlhe e e maleba e e leng teng fa a kopiwa thuso ya go nna jalo; le go
- C.4.12 tshegetsisa bophiri jwa merero, dikwalo le ditherisano tse di rulagantsweng kgotsa tse di tsewang e le tsa khupamarama kgotsa tsa sephiri.

C. 5 MAITSHOLO A SEBELE LE DIKGATLHEGEO TA PORAEBETE

Modiri –

- C.5.1 o apara le go itshola ka mokgwa o o tla tthatlosang seriti sa Tirelosetshaba mo nakong ya ditiro tsa semmuso.
- C.5.2 o dira ka maikarabelo mo tirisong ya dinotagi kgotsa sedirisiwa sengwe le sengwe se se nang le ditlamorago tsa go taga;

- C.5.3 Modiri ga a ne a amogela kwa ntle ga tumelelo ya pele e e kwadilweng ya Moeteledipele wa Lefapha dimpho dingwe le dingwe, dipolelo kgotsa didirisiwa tsa boleng jwa tshetele (tlhaloso le boleng ba motswedi wa mpho wa boleng bo bo fetang R350) go tswa mo mothong mongwe le mongwe mo nakong ya tiro ya gagwe kantlha ya fa se se ka tsewa e le diboraebe.
- C.5.4 ga a ne a dirisa kgotsa go ntsha tshedimosetso nngwe le nngwe ya semmuso go bona dipolelo ka sebele kgotsa dipolelo tsa ba bangwe; mme
- C.5.5 ga a ne kwa ntle ga tumelelo a dira tiro e e duelang kwa ntle ga ditiro tsa gagwe tsa semmuso kgotsa go dirisa didirisiwa tsa ofisi go dira tiro ya go nna jalo.